

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Věra Tauchmanová

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

**Jazykový obraz života v koncentračních
táborech ve vybraných dílech Arnošta
Lustiga**

Bakalářská práce

Autor práce: Věra Tauchmanová

Studijní program: B7310 – Filologie

Studijní obor: 7200R001 – Jazyková a literární kultura

Vedoucí práce: PhDr. Lukáš Zábranský, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem na této bakalářské práci pracovala samostatně a že jsem k jejímu vypracování použila pouze prameny a literaturu, jež jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů v závěru práce.

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

V Hradci Králové dne .....

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Věra Tauchmanová

Studium: P131376

Studijní program: B7310 - Filologie

Studijní obor: 7200R001 – Jazyková a literární kultura

Název bakalářské práce: Jazykový obraz života v koncentračních táborech ve vybraných dílech Arnošta Lustiga

Název bakalářské práce v AJ: Linguistic Picture of Life at Concentration Camps in Arnošt Lustig's Literary Work

Cíl, metody: V bakalářské práci bude student/ka analyzovat obraz života v koncentračních táborech za 2. světové války v následujících dílech Arnošta Lustiga: Zpověď, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou, Dita Saxová a Nemilovaná: z deníku sedmnáctileté Perly Sch. Předmětem zkoumání bude Lustigův specifický pohled na hrůzy holocaustu v literatuře autobiografické i populární. V praktické části se student/ka bude zabírat otázkou, jak prostřednictvím Lustigových děl seznámit žáky druhého stupně základních škol s tematikou holocaustu.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Lukáš Zábranský, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jana Bílková, Ph.D.

Datum zadání práce: 17. 12. 2015

Poděkování

Na tomto místě vyjadřuji své poděkování vedoucímu práce PhDr. Lukáši Zábranskému, Ph.D. za cenné rady a konzultace v průběhu psaní práce. Dále děkuji Mgr. Ivě Čeloudové za inspiraci k projektové části bakalářské práce. Své rodině a blízkým děkuji za podporu během celého studia.

Anotace

TAUCHMANOVÁ, Věra. *Jazykový obraz života v koncentračních táborech ve vybraných dílech Arnošta Lustiga*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016, 62 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce je zaměřena na vybraná díla Arnošta Lustiga a to, jakým způsobem je v nich prezentován život v koncentračních táborech za druhé světové války. Teoretická část pojednává nejprve o kognitivní lingvistice, kde je definován i termín jazykový obraz světa. Dále následuje popis života Arnošta Lustiga, popis metodologie zkoumání a definice analyzovaného materiálu. Poslední kapitola teoretické části je věnována nalezeným prvkům, které dohromady tvoří celkový jazykový obraz světa. Praktická část (projekt) se věnuje tvorbě didaktických materiálu pro výuku holocaustu na základě literárních děl.

Klíčová slova: Arnošt Lustig, kognitivní lingvistika, jazykový obraz světa, holocaust, koncentrační tábory, autobiografie, romány

Annotation

TAUCHMANOVÁ, Věra. *Linguistic Picture of Life at Concentration Camps in Arnošt Lustig's Literary Work*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2016, Univerzity Hradec Králové, 62 pp. Bachelor Degree Thesis.

The present bachelor's thesis is focused on the selected literary works by Arnošt Lustig and the way of how life at concentration camps during the Second World War was presented there. The first chapter of the thesis is devoted to cognitive linguistics, where the definition of the term linguistic picture is given. Then, it is followed by the description of Arnošt Lustig's life, the description of the methodology used in the present thesis and the definition of the analysed material. The last chapter of the theoretical part is devoted to the features found in the analysed material which form the complete linguistic picture. The practical part (the project) is focused on the creation of didactic materials for the method of teaching about holocaust based on literary works.

Keywords: Arnošt Lustig, cognitive linguistics, linguistic picture, holocaust, concentration camps, autobiographies, novels

Obsah

Úvod	10
1 Teoretické východisko	12
2 Metodologické východisko	15
2.1 Metodologie v této práci	15
3 Arnošt Lustig	18
3.1 Dílo	20
4 Analyzovaný materiál	21
4.1 Autobiografické knihy	21
4.2 Romány	22
5 Rozbor děl	26
5.1 Kategorizace	26
5.1.1 Koncentrační tábory jako místo s hierarchickým uspořádáním	26
5.1.2 Koncentrační tábory jako místo ponížení	27
5.1.3 Koncentrační tábory jako místo dobrých vztahů mezi lidmi	28
5.1.4 Politická morálka v koncentračních táborech	29
5.2 Prototypy	30
5.2.1 Prototyp holocaustem postiženého žida	30
5.2.2 Prototyp Němce	31
5.2.3 Prototyp starce	33
5.3 Metafory	34
6 Praktická část	37
Závěr	51

Bibliografie 53

Přílohy 57

Úvod

Ponížení je to nejhorší, čeho se může člověk od člověka dočkat. Ponížení, ač nejsem soudce ani moralista, pokládám za téměř rovnocenné vraždě. (Arnošt Lustig)

Konec první světové války v roce 1918 znamenal zánik Německého císařství. Podepsáním Versailleské mírové smlouvy Výmarská republika ztratila kolonie, byly omezeny její hranice a armáda a navíc musela platit válečné reparace. Až do svého zániku se Výmarská republika potýkala s neustálými problémy. Vše se změnilo roku 1933 nástupem Adolfa Hitlera k moci a jeho jmenováním říšským kancléřem. Ten z problémů, se kterými se Výmarská republika musela potýkat, vinil nejen smlouvu podepsanou v Zrcadlové síni na zámku ve Versailles, ale také židovské obyvatelstvo. Jeho cílem se tak stalo úplné vyhlazení židů z území Třetí říše, které chtěl provést pomocí politiky holocaustu. Holocaust způsobil smrt více než šesti milionu židů, v koncentračních táborech dále zahynuli Romové, homosexuálové, političtí vězni a další lidé, kteří by dle Hitlera a jeho podporovatelů škodili zemi, jež měla existovat dalších tisíc let.

Odraz holocaustu se samozřejmě promítl i do literatury. Mezi významné české autory věnující se holocaustu patřili zejména ti, kteří sami byli židovského původu. Vznikla rozmanitá díla, která můžeme řadit mezi klenoty české literatury. Největšímu uznání se – nejen u nás, ale díky jeho emigraci i ve světě – dostalo Arnoštu Lustigovi, jehož tři romány a tři autobiografická díla se staly ~~zdroji~~ primárními zdroji pro první část bakalářské práce, ve které bude zkoumán jazykový obraz koncentračních táborů.

Vzhledem k tomu, že termín *jazykový obraz světa* souvisí s kognitivním přístupem k jazyku, první kapitola se bude věnovat výkladu pojmů souvisejících s kognitivní lingvistikou. Pro tuto kapitolu budou jako hlavní zdroje použity knihy *Ženy, oheň a další nebezpečné věci* amerického lingvisty George Lakoffa, dále *Metafory, kterými žijeme*, na jejichž vzniku se Lakoff podílel společně s filozofem Markem Johnsonem, a učební text *Nádoba plná řeči* české lingvistiky a docentky na

Filozofické fakultě Univerzity Karlovy Ireny Vaňkové. Ve druhé kapitole je prezentována metodologie kvalitativního výzkumu, jenž bude v práci použit. Následující část obsahuje klíčové informace týkající se Lustigova života. Zde se významným zdrojem staly, vedle knižních, elektronických a audiovizuálních pramenů, informace sdělené paní Hanou Hnáťovou, spisovatelovou o dva roky starší sestrou. Autorka bakalářské práce se s ní setkala při příležitosti besedy v Centru Sion v Hradci Králové, která připomínala pětileté výročí Lustigova úmrtí. V předkládané bakalářské práci bude dále proveden rozbor vybraných děl a v závěrečné kapitole první části práce budou prezentovány nalezené principy jazykového obrazu světa, definované v teoretickém úvodu.

Nedílnou součástí této práce je i její projektová část. Jednou z prvních věcí, které se učí studenti v dějepise, je známá latinská věta *Historia magistra vitae* čili *Historie, učitelka života*. Nicméně, politice holocaustu se na základních ani na středních školách nevěnuje dostatek pozornosti. V osnovách dějepisu je samozřejmě druhá světová válka zahrnuta, ale na moderní dějiny bohužel nezbývá dostatek času. Myšlenka, že v rámci mezipředmětových vztahů by to, co je zanedbáváno v dějepise, mohlo být doplněno ve výuce českého jazyka a literatury, vedla k vytvoření didaktické příručky pro výuku holocaustu na základě literárních děl. Aktivitu spojené s ukázkami z pěti literárních děl odlišného charakteru byly vytvořeny za účelem předat žákům druhého stupně základních škol znalosti o holocaustu a druhé světové válce přiměřeně jejich věku, dosadit události do společensko-historického kontextu, naučit žáky práci s textem i samostatné práci. Jak bude zmíněno i při pozdějším detailnějším popisu projektu, při zpracovávání byl, po dohodě s vedoucím práce, změněn původního plán sestavit pracovní listy pouze na základě Lustigových děl. Vzhledem k tomu, že děje románů Arnošta Lustiga byly umístěny buď přímo do koncentračních táborů a ghett, nebo do doby „po holocaustu“, nebyly by žákům představeny další faktory související s holocaustem a druhou světovou válkou. Ukázkou z Lustigovy *Modlitby pro Kateřinu Horovitzovou* tak doplnily úryvky z knih Jana Otčenáška, Jiřího Weila a Lustigových dobrých přátel, Oty Pavla a Ludvíka Aškenazyho.

1 Teoretické východisko

„Kognitivní lingvistika vychází z premisy, že význam je vtělený, tělesný: že je založen na sdílené lidské zkušenosti tělesné existence.“¹ Pro tuto interdisciplinární vědu je důležité propojení jazykového systému a lidské mysli. Kognitivními lingvisty je jazyk a jeho systém chápán jako prostředek vyjádření myšlenkových pochodů, který navíc člověku umožňuje vytvářet si v mysli určité vzorce, které napomáhají celkovému vnímání světa.² Kognitivní lingvisté rozlišují dvě funkce jazyka – symbolickou a interaktivní. Jazykový systém nám pomáhá vyjádřit naše myšlenky pomocí symbolů. Vzhledem k tomu, že jazyk je arbitrární, význam přikládáme jednotlivým symbolům na základě společenské dohody. Interaktivnost jazyka umožňuje přenos informací skrze komunikační proces, který je tvořen pěti základními prvky: „vysílačem“, formou komunikace (ústní nebo písemnou), zprávou, kterou chceme přenést, prostředím, ve kterém se komunikace odehrává, a příjemcem.³

Ve své knize *Nádoba plná řeči* představuje Irena Vaňková termín *jazykový obraz světa* jako prostředek, pomocí něhož můžeme „jak dané společenství konceptualizuje, prožívá, hodnotí a sdílí svět.“⁴ Už slovo společenství naznačuje, že člověk hraje při zkoumání jazykového obrazu světa důležitou roli. Mezi další charakteristiky pojmu, o jehož současné pojetí se zasloužila především polská lublinská škola, tudíž Vaňková uvádí „antropocentrický, naivní, subjektivní, předsudečný.“⁵ Zejména první z těchto adjektiv potvrzuje, že jazykový obraz světa je skutečně spjat s kognitivní lingvistikou, která rozebírá vztah člověka a jazyka. Naivitu jazykového obrazu si můžeme vysvětlit jako nepřesnost mezi vyjádřením skutečnosti a tím, jaká je skutečná realita. Lidská mysl je individuální, což se odráží v odlišnosti obrazů tvořených v mysli, s čímž souvisí i ona subjektivita.

---

¹ VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 74

² EVANS, V.; GREEN, M. *Cognitive linguistics – An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006, s. 5

³ tamtéž, s. 8 - 10

⁴ VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 58

⁵ tamtéž, s. 59

Předsudečnost jazykového obrazu světa souvisí s jeho vztahem k potenciálně mylným předpokladům, na jejichž základě si jej vytváříme.

Jazykový obraz světa můžeme zkoumat z několika různých aspektů. Následující část kapitoly definuje několik aspektů – kategorizaci, prototypy, metafory, metonymie a stereotypy.

Kategorizací a prototypy se zabýval George Lakoff ve své studii *Ženy, oheň a nebezpečné věci* (v originále *Women, Fire and Dangerous Things*). S tím, že naše mysl má tendenci automaticky si třídit konkrétní i abstraktní věci do kategorií za účelem porozumět světu a lépe se v něm orientovat, přišel již kdysi Aristoteles. Na jeho klasickou teorii navázala teorie novodobá, která počítá i s individuálními rozdíly v myšlení lidí.⁶ To, jak si věci kategorizujeme, záleží na naší mysli, na našich zážitcích i představivosti. Pokud bychom tedy chtěli změnit kategorie, museli bychom změnit mysl celkově.⁷ Při hledání nejtypičtějšího prvku dané kategorie (tedy prvku s takovými vlastnostmi, které kategorii charakterizují nejlépe) nalézáme prototyp.⁸

V knize *Metafory, kterými žijeme* (*Metaphors we live by*) rozdělili Mark Johnson a George Lakoff metafory do třech skupin. Ty poté shrnula Irena Vaňková, která zároveň zdůraznila důležitost metafory pro jazyk: „*přirozená a neuvědomovaná součást lidského vnímání světa, každodenního prožívání, myšlení, zkušenostních struktur (...) lidský pojmový systém má metaforickou povahu.*“⁹ První metaforou je *metafora strukturní*, která propojuje zdrojovou oblast mající konkrétní základ s oblastí cílovou, založenou na základu abstraktní. Zdrojová oblast je tedy v jistých ohledech přenesena na oblast cílovou.¹⁰ Druhý typ je *metafora orientační*. Takové metafory v sobě obsahují vyjádření směru. V případě, že je to směr vzhůru, má metafora význam pozitivní, v opačném případě směr negativní. K tomuto typu Lakoff

---

⁶ LAKOFF, George. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press, s. 8

⁷ tamtéž, s. 8

⁸ VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 73

⁹ tamtéž, s. 69

¹⁰ tamtéž, s. 70

s Johnsonem uvádějí příklady, kdy štěstí, vědomí, zdraví a život je vyjádřeno směrem nahoru, zatímco smutek, nevědomí, nemoc a smrt směrem dolů.¹¹ ¹²). *Ontologická metafora*, mezi kterou řadíme také *personifikaci*, je založena na osobních zkušenostech s konkrétními věcmi, kterou přeneseme na věci abstraktní (*hledat štěstí, tíha zodpovědnosti*).¹³ S metaforami úzce souvisejí metonymie. Jedná se také o přenesená pojmenování, nicméně, jak Johnson a Lakoff zdůrazňují, význam metonymie spočívá v tom, že „*jeden subjekt může nahrazovat druhý*“.¹⁴ Nejčastějším typem metonymie je synekdocha, kdy zaměňujeme celek za jeho část a naopak.

Posledním aspektem jsou stereotypy. Při vjemu určitého slova mu přisuzujeme jeho další významy. Ty jsou většinou založeny na zkušenostech společnosti, ve kterém žijeme. Vaňková dělí konotace do dvou kategorií, jazykových a textových. Jazykové jsou definovány jako „*stabilizované a pevně ukotvené v jazyce jakožto systému*“.¹⁵ Na konotace textové, objevují se především v uměleckých textech, jsou dva odlišné pohledy. Vzhledem k tomu, že na významech má velký podíl samotný autor textu, někteří jim nepřipisují velkou důležitou („*jsou více méně individuální nebo mají omezenou platnost*“¹⁶), jiní zase vidí jejich nespornou výhodu v tom, že umožňují objevení nových významů slov („*poukazují ke konotacím jinde nezřetelným a stěží uchopitelným*“¹⁷).

---

¹¹ JOHNSON, M.; LAKOFF, G. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2008. s. 16

¹² tamtéž, s. 244

¹³ tamtéž, s. 70 - 71

¹⁴ tamtéž, s. 36

¹⁵ VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 244

¹⁶ tamtéž, s. 244

¹⁷ tamtéž, s. 244

2 Metodologické východisko

Výzkum (ať už se týká čehokoliv) můžeme rozdělit na dva základní typy – kvalitativní a kvantitativní. Oba tyto typy mají své základní tři fáze, a to shromáždění informací o zkoumaných jevech, jejich zaznamenání a následné vyhodnocení.

Jednu z možných definic kvalitativního výzkumu nabízí Strauss a Corbinová – „výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“.¹⁸ Výsledky se tak nezaznamenávají do tabulek, ale do výzkumných zpráv v ústní nebo písemné formě. Pro kvantitativní analýzu jsou naopak charakteristická čísla a statistické údaje. Miroslav Disman ji charakterizuje jako metodu, která zkoumá „omezený rozsah informace o velice mnoha jedincích“, je pro ni typická „vysoká reliabilita a nízká validita“, používá se při ní „deduktivní logiky“ a jejím cílem je „testování hypotéz“.¹⁹ V případě potřeby můžeme použití těchto dvou metod propojit. Vznikne tak smíšený výzkum, kdy jsou slovní údaje zpřesněny čísly.

2.1 Metodologie v této práci

Vzhledem k tomu, že výzkumným vzorkem analyzovaným v této bakalářské práci je poměrně malé množství knih, byla za aplikovanou výzkumnou metodu zvolena kvalitativní analýza. Osoba realizující tento typ výzkumu ovlivňuje celkové výsledky výzkumu více než osoba, která provádí výzkum kvantitativní. Dochází tedy k mnohem obtížnější ověřitelnosti pravdivosti výzkumu. Nutno ale podotknout, že možnost či dokonce nutnost vlastní individuální interpretace svých děl nabídl i samotný Arnošt Lustig svým následujícím komentářem: „Užívám při psaní jisté techniky, která čtenáři napovídá a snaží se ho přimět k tomu, aby si udělal své vlastní závěry.“²⁰

---

¹⁸ STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999, s. 10

¹⁹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002, s. 286 - 287

²⁰ LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi*. Praha: Prostor, 2003, s. 9.

Knihy jsou písemnosti, dle teorie Jana Hendla se tedy jejich kvalitativní výzkum dá nazvat výzkumem *dokumentů*. Jejich výhoda spočívá v tom, že data v dokumentech jsou pevně zaznamenaná a není u nich tak velké riziko prvotního zkreslení, jaké by bylo u jiných postupů sběru dat, například u pozorování nebo provádění rozhovorů. Vycházejí z německého psychologa a sociologa Philippa Mayringa, definoval Hendl čtyři fáze, které by měly být při provádění kvalitativního výzkumu dodržovány.²¹

První fází je formulace výzkumné otázky. Při kvalitativní analýze je typický vznik teorie až na konci výzkumu, což je základní rozdíl od teorie kvantitativní, která vstupní teorie ověří nebo vyvrátí. Výzkumná otázka by tedy měla být co nejobecnější, aby širší odpovědí byla co největší, a mohl tak vzniknout třeba i větší počet teorií. V našem případě je otázka položená pro účely výzkumu formulována následujícím způsobem: *Jaký je jazykový obraz života v koncentračních táborech ve vybraných dílech Arnošta Lustiga?*

Výběr děl, který je druhou fází výzkumu, je při analýze dokumentů považován za jeden ze subjektivních faktorů, které mohou ovlivnit výzkum. Analýza jazykového obrazu světa koncentračních táborů je v této práci provedena na dvou skupinách děl Arnošta Lustiga – na jeho autobiografických dílech (*Odpovědi, 3x18 – Portréty a postřehy a Zpověď*) a jeho románech (*Dita Saxová, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou a Nemilovaná*). I u románů ovšem můžeme předpokládat jistou míru autobiografičnosti vzhledem k tomu, že Lustig koncentračními tábory skutečně prošel. Děj *Modlitby* je navíc založen na skutečných událostech.

Třetí fáze výzkumu je věnována vlastnímu kvalitativnímu rozboru zvolených dokumentů. Závěrečnou fází analýzy dokumentu je interpretace, jejímž cílem je nalézt odpovědi na otázky a následně formulovat teorii nebo teorie. Každá ze šesti

---

²¹ HENDL, JAN. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008, s. 132

knih je v předkládané bakalářské práci nejprve charakterizována (třetí fáze) a poté jsou v ní hledány prvky, ze kterých je vytvářen celkový jazykový obraz světa.

3 Arnošt Lustig

Arnošt Lustig se narodil 21. prosince 1926 v Praze do praktikující židovské rodiny. Roku 1939 byl život Lustigových, stejně jako životy všech židovských rodin žijících na území protektorátu Čechy a Morava, narušen přijetím Norimberských zákonů, na základě kterých bylo židovské obyvatelstvo odsunuto na samý okraj společnosti. Lustig byl mezi rokem 1939 a 1942 učněm v krejčovské dílně. Roku 1942 byl s několika ženskými členkami své rodiny transportován do židovského ghetta v Terezíně, posléze se k nim připojil i jeho otec. Dobu, kterou Lustig v Terezíně prožil, popisuje jako to lepší z toho, co během světové války zažil: „Nebylo to normální, ale připomínalo to doby, kdy jsme žili normálně.“²²

V Terezíně Lustig strávil dva roky. V září 1944 byl poslán do koncentračního tábora Osvětim - Březinka v Polsku, k němuž se ve svých vzpomínkách zpětně vrací jako k největšímu peklu, jaké kdy ve svém životě zažil. Zde přišel o otce, který byl, nejspíše kvůli svému intelektuálnímu vzhledu, poslán Josefem Mengelem do plynové komory. Z Osvětimi, kde strávil pouhý měsíc, byl spisovatel poslán na práci do německého Buchenwaldu. S blížícím se koncem války a postupující frontou byli vězni z Buchenwaldu posláni do Dachau, kde měli být zabiti. Během transportu ovšem začala na vlak útočit spojenecká letadla. Lustigovi a několika dalším se ~~ovšem~~ podařilo z vlaku uprchnout a po nebezpečné cestě se dostal až do Prahy, kde se dočkal nejen revoluce, ale také návratu své matky a sestry z Mauthausenu.

Po válce si rodina sehnala byt a Lustig se mohl vrátit ke studiu, konkrétně to bylo studium na novinářské fakultě Vysoké školy politické a sociální v Praze. Díky svému povolání byl v roce 1948 poslán jako zpravodaj do neklidného teritoria, na kterém v té době vznikala státní Izrael. Po návratu do Československa začal Lustig psát a vydávat svá první díla, podílel se také na scénářích k jejich filmovým verzím. Pokračoval samozřejmě i ve své novinářské činnosti, a to v kulturní redakci Mladého světa, kde se stal dokonce vedoucím.

---

²² 13. komnata Arnošta Lustiga – Česká televize. In: *Youtube*. [online] 16. 10. 2011 [cit. 04-29-2016] Kanál uživatele BrodeOne. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3YLM4gKFmJo>

Srpen 1968 a invaze vojsk Varšavské smlouvy zastihly Lustiga a jeho rodinu na dovolené v Itálii. Do Československa se nevrátili, emigrovali do Izraele. Autor si zde ovšem nenašel vřelý vztah k hebrejštině a po obtížnějších pracovních podmínkách, než jaké sám očekával, odjela rodina do Jugoslávie, kde se Lustig podílel na vzniku filmu o maršálu Titovi. Z důvodu nesouhlasu s politickým režimem podporovaným touto významnou politickou osobností Lustigovi z Jugoslávie odešli do země, která se na dlouhou dobu stala jejich domovem, do Spojených států amerických. Lustig začal pracovat jako učitel, nejprve v Iowě, v roce 1970 získal místo na Americké univerzitě ve Washingtonu DC (vyučoval zde předměty tvůrčí psaní a dějiny filmu druhé světové války), která mu následně udělila titul profesora. Přestože se ve Spojených státech dočkal úspěchu a uznání, jeho rodná země mu chyběla. Z jeho příbuzných žijících v Československu to byla pouze jeho matka, kdo získal povolení k výjezdu do zahraničí. Kontakt se však Lustig snažil udržovat i se svými dalšími příbuznými. Bez ohledu na časový posun si s nimi prý velmi rád telefonoval. Telefonáty probíhaly v ranních hodinách amerického času před Lustigovým odchodem do práce. Příbuzné často žádal o zasílání předmětů, které by mu jeho rodnou zemi připomínaly, zejména se jednalo o obrazy českých malířů.

Do Československa se Lustig poprvé vrátil ihned po Sametové revoluci, na konci roku 1989. Kvůli jeho emigraci se o něm v předcházejících letech příliš nemluvalo, pro širší veřejnost byl proto poměrně neznámou osobou a musel si znovu budovat svou pověst. Cestoval mezi Českou republikou a Washingtonem DC, po odchodu do důchodu už ale zůstával pouze v Praze. Arnošt Lustig o dva roky přežil svoji manželku, Věru Weislitzovou, která též přežila holocaust a se kterou měl dvě děti – syna Jana a dceru Evu. Dne 26. února 2011 podlehl v Praze rakovině.

Arnošt Lustig získal mnohá ocenění, mimo jiné získal cenu Franze Kafky nebo Karla Čapka, uvažovalo se i tom, že by mu mohla být udělena Nobelova cena za literaturu nebo Pulitzerova cena. V roce 2004 dostal cenu Americké akademie umění a věd.

Od roku 2011 uděluje Česko-izraelská smíšená obchodní komora Cenu Arnošta Lustiga za rozvoj morálních hodnot ve společnosti.²³

3.1 Dílo

Lustig sám sebe za spisovatele holocaustu nepovažoval, přesto se jej dotýkal téměř ve všech svých dílech. Je také známý tím, že s novými vydáními románů upravoval jejich texty.

První knihy začal Lustig psát na konci 50. let dvacátého století. Prvotinou byl soubor sedmi povídek odehrávajících se v Terezíně, *Noc a naděje* (1958).²⁴ Ve stejném roce vydal i román *Démanty noci* (1958). Román zobrazující osudy dvou mužů, kteří utekli z transportu smrti a poté museli v zoufalých podmínkách a při strachu z dopadení bojovat o holý život, vychází částečně z Lustigovy vlastní životní zkušenosti, kdy i on sám utekl z vlaku, který jej vezl do náručí smrti. Tento román se jako první z Lustigových děl dočkal i filmového zpracování, v roce 1964 jej zfilmoval režisér Jan Němec.

Spisovatel se nikdy netajil svou náklonností k ženskému pohlaví, ženy hrály důležitou roli i v jeho románech. Prvním románem s ženskou titulní postavou byla *Dita Saxová*, vydaná v roce 1962 v Československu a současně i v Londýně. Za *Ditu Saxovou* získal Lustig roku 1980 významnou cenu - National Jewish Book award. Další knihy s ženskými hlavními hrdinkami jsou *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (1964), *Nemilovaná* (1979) nebo *Colette. Dívka z Antverp* (1992). Jako knihu, která, na rozdíl od výše uvedených, s holocaustem přímo nesouvisí, můžeme uvést román *Miláček* (1969), popisující milostný příběh na pozadí arabsko-izraelské války.

---

²³ Cena Arnošta Lustiga. *Cenaarnostalustiga.cz* [online]. [cit. 05-05-2016]. Dostupné z: <http://www.cenaarnostalustiga.cz>

²⁴ U děl je v závorkách vždy uveden rok jejich prvního vydání.

4 Analyzovaný materiál

Tato kapitola představuje autobiografické knihy i romány, v nichž je analyzován jazykový obraz světa koncentračních táborů.

4.1 Autobiografické knihy

Odpovědi

Odpovědi jsou souborem rozhovorů Arnošta Lustiga, ve kterých odpovídal na otázky již zesnulého profesora Harryho Cargase, který se věnoval problematice holocaustu, a literárního historika Michaela Bauera. Co se otázek týče, oba tazatelé je pokládali takovým způsobem, aby na ně bylo možné odpovědět velmi široce. Otázky se netýkají přímo Lustigových osobních zážitků a zkušeností, ale přes jeho úvahy o literatuře, o slávě a o smrti se dostáváme zpět do jeho mládí, jež tolik ovlivnil holocaust. Z analyzovaných autobiografií se Lustig právě zde nejvíce zaobírá svým způsobem psaní, při kterém vždy cítil klid a pohodu.

3x18 – Portréty a postřehy

Kniha *3x18 (portréty a postřehy)* je souborem rozhovorů literárního historika Františka Čingera se spisovatelem. Její tři části - *Rodinné slavnosti*, *Kapitány vlastní lodičky* a *Přidat milimetr citové paměti* - představují Lustigův život přes jeho myšlenkové pochody, filozofické názory a hodnocení jeho kolegů. Lustigovými válečnými zážitky byly samozřejmě obecně ovlivněny jeho životní názory. Rozhovory nejsou zaměřeny jen na holocaust, ale na veškeré spisovatelovy životní zkušenosti, včetně těch, které se týkají teroristických útoků, ke kterým došlo 11. září 2001 v New Yorku. V souvislosti s těmito útoky vyjadřuje Lustig své názory na současnou americkou společnost, varuje také před potenciální silou terorismu a zároveň vyjadřuje nutnost neztrácet naději: „*Narodili jsme se a žijeme v době teroru. Pro mnoho lidí – příliš mnoho – ve vypůjčeném čase. Válka vypadá jinak. Nepřítel je*

neviditelný. Je o to nebezpečnější. Ale dá se porazit.“²⁵ Lustig zároveň poukázal i na to, že všude a v každé době se člověk může dostat do situace, kdy se s ním bude jednat proti jeho vůli.

Zpověď

V autobiografické knize *Zpověď* Arnošt Lustig vypráví svůj životní příběh. Na rozdíl od dvou výše prezentovaných knih nevyhází *Zpověď* z odpovědi na jakékoliv položené otázky. Čtenář se z autorova vyprávění dozví o jeho chudém dětství na pokraji Prahy, kde postupně začal prožívat své první dětské lásky a dokonce i vnímat erotično (*Večer se tam mladí dělníci mazlili s milenkami, protože neměli kam chodit.*²⁶), v knize jsou vylíčeny i zážitky již uznávaného spisovatele a profesora ve Spojených státech.

4.2 Romány

Dita Saxová

Dita Saxová poprvé vyšla v roce 1962 v nakladatelství Československý spisovatel. Anglicky psané verzi knihy se dostalo nejspíše nejvyšší možné pocty, roku 1980 získala cenu National Jewish Book Award, poměrně překvapivě v kategorii dětské literatury. Filmového zpracování se ujal v roce 1967 Antonín Moskalyk, titulní roli ztvárnila polská herečka Krystyna Mikołajewska.

Skupina dívek, které přežily holocaust, je po konci války ubytována v domě na ulici Lublaňská, kde jsou správci Leo a Isabela Goldblattovi. Dita Saxová, která během války přišla o celou rodinu, je mezi ostatními dívkami výrazná svou krásou i svou chytrostí. Přestože je schopná zaujmout, zejména muže, svými zajímavými poznatky, díky jejímu laxnímu přístupu ke škole i k práci, bývá terčem kritiky. Celý

---

²⁵ CINGER, F.; LUSTIG, A. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003, s. 323

²⁶ LUSTIG, Arnošt. *Zpověď*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2009, s. 14

román ukazuje prázdnotu Ditina života po holocaustu, kterou se snaží kompenzovat pohlavním stykem s muži, který ale pro ni není zdrojem uspokojení a radosti.

Skutečnou lásku a naději v nový život, který zasvětil péči o milovanou osobu, viděla Dita Saxová v Davidovi Egonovi Huppertovi, kterého přezdívala D. E. a který patřil mezi tři její největší nápadníky. S Ditiným odjezdem za studii do Švýcarska je však znemožněno dalšímu pokračování jejich vztahu. Již od počátku si Dita klade otázku, jaký má její život po holocaustu smysl. Dochází k závěru, že by bylo lepší, kdyby bývala zemřela již v koncentračním táboře. V okamžiku, kdy si uvědomí, že „*Tak, jak to chtěla, to nešlo, a jak to šlo, to nechtěla. Život není to, co chceme, ale to, co máme.*“²⁷, spáchá Dita Saxová sebevraždu.

Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou poprvé vyšla v roce 1962 v nakladatelství Mladá fronta, v průběhu dalších let se dočkal překladu do němčiny, angličtiny, hebrejštiny a dalších jazyků. V roce 1965 byl zfilmován režisérem Antonínem Moskalykem. Román se dočkal pozitivní kritiky i ve Spojených státech, byl dokonce navržen na prestižní Národní knižní cenu (nezískal ji nejspíše kvůli tomu, že Lustig v té době ještě nebyl americkým občanem). Seriózní americký tisk mluvil o knize pouze v superlativech. New York Times označil reálnost knihy za srdce zastavující, Washington Post za majestátní dílo, na které by nikdy nemělo být zapomenuto.²⁸ Sám Lustig považuje toto dílo za své nejlepší a na rozdíl od ostatních děl jej nikdy nepřepisoval.

Děj románu, který vychází ze skutečných událostí, se odehrává nejprve na území vyhlazovacího tábora, jeho klíčová část probíhá ve vlaku a konec, ironií osudu, znovu v táboře. Dvaceti bohatým židovským obchodníkům, kteří emigrovali do

---

²⁷ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010, s. 402

²⁸ V originále se o Modlitbě pro Kateřinu Horovitzovou (A Prayer for Katerina Horovitzova) New York Times vyjádřil slovy: „A heartstopping parable.“ a Washington Post „Majestic, never be forgotten.“ (A Prayer for Katerina Horovitzova. *Goodreads.com* [online]. [05-05-2016]. Dostupné z: https://www.goodreads.com/book/show/741808.A_Prayer_for_Katerina_Horovitzova)

Ameriky a poté se zase vrátili a byli zajati, je slíbeno, že budou z tábora odvezeni do přístavu, odkud se lodí dostanou zpět na druhý břeh Atlantského oceánu. To vše za podmínky, že zaplatí sumu peněz. Během cesty pod vedením německého velitele Bedřicha Brenského již někteří začínají tušit, že celá akce je pouhá léčka. Jsou po nich požadovány další peníze na absurdní výdaje. K těmto dvaceti mužům se na přání jednoho z nich, Hermana Cohena, přidává židovská dívka Kateřina Horovitzová. Celá skupina je po návratu do tábora zastřelena.

Kateřina Horovitzová je zde prezentována jako dívka, která má dostatek odvahy udělat něco, co by jiní na jejím místě s největší pravděpodobností neudělali. Důrazně odmítne vydat se cestou, na jejímž konci je vidina jasné smrti. I v okamžiku, kdy se může zdát, že bude zachráněna, nevyjádří poděkování, ale snaží se bojovat za záchranu ostatních členů své rodiny, kterým nebyl odjezd z koncentračního tábora umožněn. Racionálně přistupuje ke sňatku s Hermanem Cohenem, přestože jej zná jen pouhých pár hodin. To, že Kateřina není odlišná od ostatních jen svoji krásou, dokazuje fakt, že i v okamžiku, kdy její smrt byla již nevyhnutelná, se snažila do poslední chvíle bránit fyzicky (střelbou) i psychicky (stylem, jakým si svlékala oblečení). Na samém konci knihy, kdy je její tělo spalováno, ji rabín Dajem charakterizuje následovně: „*Stokrát kurážná, stokrát dobrá, tisíckrát spravedlivá, tisíckrát krásná.*“²⁹

Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)

První vydání vyšlo v exilu v roce 1979 pod názvem *The unloved* v nakladatelství Josefa Škvoreckého '68 Publishers v Torontu, do češtiny byla *Nemilovaná* přeložena až po Sametové revoluci. Arnošt Lustig považuje tento román za nejosobnější ze všech svých děl: „Je to moje tak říkajíc rodinná knížka. Psal jsem ji pro naši Evu, přinesla mi štěstí, opravdu hezké kritiky.“³⁰

---

²⁹ LUSTIG, Arnošt. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Praha: Nakladatelství Mladá fronta, 2011, s. 132

³⁰ LUSTIG, Arnošt. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003, s. 177

Datum, násobná číslovka, výčet věcí. Tyto tři body tvoří pilíře románu. Datum určuje čas, číslovka počet zákazníků, kteří Perlu Sch. navštěvují za jediným účelem, a věci „odměnu“ pro Perlu Sch. podle toho, jakým majetkem její zákazníci disponovali. Kniha Nemilovaná představuje deníkovou formou příběh židovské dívky Perly, která byla transportována do terezínského ghetta, kde se stala prostitutkou. Po materiální stránce se Perla, v rámci možností, měla poměrně dobře.

Příběh se začíná odehrávat v létě 1942, dva roky po Perlině příjezdu do Terezína. V souvislosti s rokem 1942 je v románu zmíněn i atentát na Heydricha a následné vypálení Lidic. Skrz svůj deník dává Perla nahlédnout i do poměrů, jaké v Terezíně panovaly. Z jejího popisu můžeme vyčíst, jak moc se obyvatelé ghetta snažili, aby se místo podobalo skutečnému městu. Byla zde rada starších, jejíž členové se podíleli na řízení ghetta, měli jisté výhody a mohli ovlivnit i to, kdo pojedje z Terezína do koncentračních táborů do Polska nebo do Německa, byl zde blázinec. Mezi Perlinými zákazníky se vyjímají tři muži – pan O., pan L. a holandský pilot židovského původu, který byl sestřelen při jedné bojové akci (jejich celá jména nejsou zmíněna). Zvláštní význam má pro Perlu pan L., člen rady starších: „*Nerada říkám to slovíčko, ale ráda bych ho alespoň dodatečně použila: Perla miluje pana L.*“³¹

Významnou roli hrají Perliny sny, vzpomínky a myšlenky. Ty se týkají minulosti, smrti, strachu, její rodiny i vztahů mezi lidmi. Člověkem, se kterým Perla své myšlenkové pochody rozebírala, je její přítelkyně Ludmila. Ludmila je, což se jeví z jejich dialogů, v porovnání si Perlou nezkušená, naivní a v Perle vidí vlastní sestru. Po jejím odjezdu zůstává Perla v Terezíně sama. Vyprávění končí posledním zápisem v Perlině deníku, 22. prosince 1943, kdy je Perla poslána do vyhlazovacího tábora.

---

³¹ LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná*. Praha: Sdělovací technika spol. s r. o., 2007, s. 8

5 Rozbor děl

5.1 Kategorizace

5.1.1 Koncentrační tábory jako místo s hierarchickým uspořádáním

S vězni v koncentračních táborech nebylo jednáno stejně. Na „nejvyšší příčce žebříčku“ byli kápoové, kteří svým spoluvězňům dávali příkazy a také na ně často donášeli.

Příběh, kdy se kontrola žida nad jinými vymkla kontrole, popsal Arnošt Lustig v autobiografické *Zpovědi*. Muž obsluhující plynovou komoru byl nucen do ní poslat i svého bratra. V jeho následném pocitu viny nejspíše sehrál největší roli příbuzenský vztah, můžeme z toho ale usoudit, že ne všichni vězni vyššího postavení se svého úkolu zhostili bez pocitu provinění.³²

V *Ditě Saxové* koncentrační tábory a to, jak v nich lidé žijí, není přímo popsán, nicméně na popisu domu v Lublaňské ulici, který dívky obývaly, můžeme vyzorovat jisté podobnosti s koncentračními tábory. I zde jsou silnější a slabší. Dita Saxová má mezi dívkami nepochybně výstavní postavení, zejména kvůli svému vzhledu: „*Dita Saxová byla v domě jedna z nejhezčích, nejenom proto, že byla o hlavu větší než ostatní a světlouhlavá nebo se dívala krásnýma modrýma očima. (...) Připadala mu sebevědomá. Možná, že byla silná.*“³³ Najdeme zde ovšem i dívky jako Brita Mannerheimová, které se příliš velké oblibě netěší, nebo slabší jedinci jako Tonička Blauová.

Postava krejčího v *Modlitbě pro Kateřinu Horovitzovou* ukazuje, jak pomíjivá nadvláda může být. Muž nejprve vystupuje v pozici vůči obchodníkům jako pouhý sluha, který jim má ušít oblek a nad kterého se obchodníci viditelně nadřazují

---

³² LUSTIG, Arnošt. *Zpověď*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2009, s. 49 - 50

³³ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010, s. 12

(„Krejčí byl vychrtlý jako svůj vlastní stín (...) chvěl se možná opovržením, které ho léta pobytu ve vedlejších tábore naučila skrývat...“³⁴). Na konci románu se nicméně dostává do pozice nadřazené, když je jako jeden ze členů židovského komanda přítomen popravě obchodníků.

„To, co je nejlepší pro muže, je většinou dobré i pro mě. V tom jsem se jistě narodila pod šťastnou hvězdou.“³⁵ Perla Sch. si uvědomovala, že to, že nabízí své tělo mužům, pro ni má výhody materiální i duchovní. To, kolik věcí za své služby dostávala, to, že měla možnost svobodně se pohybovat po terezínském ghettu, o jehož dění měla přehled, i to, že s ní někteří její zákazníci jednali jako se sobě rovnou, můžeme považovat za důkaz jejího stabilního sociálního prostředí. Terezín svou strukturou připomínal město, tudíž zde můžeme nalézt zmínky o radě starších, která ve svých rukách měla moc, se kterou rozhodovala o osudech dalších občanů. Na samém dnu terezínské společnosti byli blázni a děti z polepšovny.

5.1.2 Koncentrační tábory jako místo ponížení

Úvod této bakalářské práce je zahájen Lustigovým výrokiem odsuzujícím ponížení.

K ponížení a k tomu, jak moc jej nenáviděl, se Lustig často vracel ve svých vzpomínkách. Pro Lustiga začalo ponižování židů přijetím Norimberských zákonů v Protektorátě, kdy byla jejich osobní svoboda omezena natolik, že „*Jet potom do sběrných táborů Terezína nebo do Lodže se zdálo skoro úlevou.*“³⁶ Po příjezdu do Osvětimi ovšem zjistil, že Němci rádi ponižovali židy tváří v tvář – chodili před nimi co nejčistší, aby ukázali nadřazenost své rasy a před tím, než je zabili, se Němci snažili židy co nejvíce ponížit.

---

³⁴ LUSTIG, Arnošt. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Praha: Nakladatelství Mladá fronta, 2009, s. 11

³⁵ LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná*. Praha: Sdělovací technika spol. s. r. o., 2007, s. 15

³⁶ CINGER, F.; LUSTIG, A. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003, s. 33

V *Modlitbě* je skupina židovských obchodníků ponižovaná od začátku do konce. Nevědomost židů jejich důvěra v lepší budoucnost, zprostředkovanou Bedřichem Brenským, a to, s jakou ochotou odevzdávají peníze pro svou záchranu, dokazuje, jak moc byli poníženi. Chování Brenského a jeho mírumilovná komunikace se židy, kdy jim bezostyšně lže do očí a uklidňuje je, ukazuje bestiálnost Němců.

5.1.3 Koncentrační tábory jako místo dobrých vztahů mezi lidmi

„Vzali mě doprostřed hloučku, tiskli se na mě a pět minut mě pevně drželi mezi sebou. (...) Byl jsem šťasten. Byl to dotyk lidskosti, o jakém se vám může jen zdát.“³⁷ Nejen tato Lustigova vzpomínka dokazuje, že vězni se snažili vzájemně podpořit. S kamarády si Lustig pomáhal i při útěku z transportu smrti a následné cestě do Prahy. Motivy přátelství jsou časté i v jeho románech.

Ditu Saxovou, dívky, které s ní bydlí, i jejího milého D.E. spojují vzpomínky na život v koncentračním táboře. Přestože to nejsou veselé vzpomínky a sama Dita si uvědomuje, že neustálé obracení se do minulosti škodí, je důkazem toho, jak moc zážitky z koncentračního tábora sdružovali lidi.

V *Modlitbě* došlo hned na začátku ke vzniku vztahu mezi Kateřinou a Cohenem. Zaujetí, spojené se soucitem, představuje jeden z mála lidských činů v celé knize. Po napjatých hodinách, které spolu obchodníci a Kateřina prožili, se jejich reakce na zabití Rappaporta-Liebena jeví jako až příliš lhostejná.

Velké přátelství pojilo Perlu Sch. a její kamarádku z ghetta Lídu. Během jejich konverzací mezi nimi nejsou žádné zábrany, což dokazuje, že i dvě tak rozdílné dívky, racionální Perla a důležitá až naivní Lída, se mohou díky Terezínu (nebo spíše Terezínu navzdory) sblížit.

---

³⁷ LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi*. Praha: Prostor, 2003, s. 96

5.1.4 Politická morálka v koncentračních táborech

„Morálka je systém pravidel, která říkají, co je dobré a co zlé, co člověk má dělat, a co ne.“³⁸ Důstojníci v koncentračních táborech byli proslulí svým nelidským chováním vůči vězňům, ponižováním a týráním psychickým i fyzickým. Příklady takového chování nacházíme zejména v *Modlitbě*, kdy nacisté připravili židům obrovské ponižení, přestože na ně nevztáhli ruku. Dita Saxová si vybavila, čemu musely čelit židovské ženy, které byly do Terezína transportovány. Dita Saxová si vybavila, čemu musely čelit maďarské židovky bezprostředně po jejich transportu do Terezína: „...čekaly v letních parnech 1944 mezi břízkami u komor a neměly tušení, že za hodinu, za dvě nebo za tři, žízňivé, unavené, půjdou do koupelen a místo sprchy a odpočinku je zaplynoují.“³⁹ V *Nemilované* byla zvěrstva Němců nejvíce přiblížena prostřednictvím detailní zprávy o vypálení Lidic.

Činy Němců tedy můžeme považovat za silně nemorální, na druhou stranu se nabízí otázka, do jaké míry si nacisté v koncentračních táborech si důsledky svého jednání uvědomovali a do jaké míry pouze plnili příkazy. Adolf Eichmann, přezdívaný „tvůrce holocaustu“, při soudním procesu v Jeruzalémě v roce 1961 nedal najevo pocit viny, naopak vyjádřil své přesvědčení, že dělal správnou věc. I Lustig přiznal, že chování Němců mělo své logické důvody: „Byli to lidé. Snažili se o podobné věci jako každý jiný. (...) Vzali nám všechno, aby učinili Německo silným.“⁴⁰ Němci své úkoly plnili i za cenu porušení lidskosti, aby dosáhli vyššího cíle. Porušením lidskosti byl porušen i velký řetězec bytí hlásající důstojnost a posvátnost všeho a všech.

---

³⁸ Morální principy. *Moralni-principy.cz* [online]. [cit. 2016-05-21]. Dostupné z: <http://www.moralni-principy.cz/ruzne-definice-moralnich-pravidel-a-pohled-na-ne/>

³⁹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010, s. 12

⁴⁰ LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi*. Praha: Prostor, 2003, s. 96

5.2 Prototypy

5.2.1 Prototyp holocaustem postiženého žida

Ve svých autobiografických dílech Arnošt Lustig prezentoval sám sebe a svou rodinu jako hrdé příslušníky židovského etnika. Vzorem hrdosti mu jistě byli jeho otec („*Nikdo tě nemůže ponižit, dokud mu to nedovoliš. (...) Tu radost Němcům neuděláme.*“⁴¹) a jeho matka („*Opravdu byla z rodiny nejsilnější. (...) Platila za člověka s nejsilnější vůlí, sebezapřením a neúplatností.*“⁴²) Lustig se za každou cenu snažil zachovat si důstojnost, což ho zároveň několikrát přivedlo do problémů. Nereferuje o ní ovšem jako o drzosti, ale jako o čistě kladné vlastnosti a způsobu udržení si jistě naděje na lepší konec.

Přestože byla Dita Saxová ostatními vnímána jako dívka, která sama sobě věří, v jejích poválečných myšlenkách můžeme najít pochyby, které nakonec vedou k Ditině sebevraždě. Nedostatečná síla se odrazila i v jejích myšlenkách těsně před smrtí: „*Musí být silná, řekla si. Se slabými nemá nikdy smilování, ani úctu.*“⁴³ Vyznívá z toho tedy, že hrdost byla nezbytná za každých okolností. Aby člověk přežil, musel být hrdý nejen v koncentračním táboře.

Odmítnutím smrti se Kateřina Horovitzová odmítla vydat cestou, která byla určena její rodině. Chvilková slabost vyvolaná nejspíše pudem sebezáchovy („*Ale já nechci zemřít.*“⁴⁴) byla později nahrazena snahou o záchránění zbytku rodiny. Největší hrdost ovšem Kateřina ukázala v momentě, kdy její smrt byla již nevyhnutelná – odmítla vykonat příkaz Němců a odhodlala se několik z nich zabít.

Hrdého žida v *Nemilované* představuje zejména pan L. On a celá rada starších prostřednictvím řízení života obyvatel terezínského ghetta zachovávali alespoň

---

⁴¹ CINGER, F.; LUSTIG, A. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003, s. 22

⁴² tamtéž, s. 22

⁴³ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010, s. 403

⁴⁴ LUSTIG, Arnošt. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Praha: Nakladatelství Mladá fronta, 2009, s. 7

nějaký řád. Pan L. byl navíc součástí sionistického hnutí, které chtělo po válce mít mezi sebou ty nejlepší příslušníky etnika. Budoucnost viděl v mladých a chtěl je chránit.

Lustig se ve svých dílech snažil vyzdvihnout hrdé židy. Poukazoval tak na to, že hrdost a důstojnost jsou protipólem ponižování, což byla zbraň Němců. Ti, kdo poukázali hrdost, přestože nakonec zemřeli, byli ceněni mnohem více než ti, kdo sebou nechali manipulovat.

5.2.2 Prototyp Němce

Veřejnosti bylo známo, že Lustig Německu nikdy neodpustil zločiny, kterých se tato země během druhé světové války dopustila. Již z úvodu *Zpovědi* vyplývá, že nedělal rozdíl mezi těmi, kteří se opravdu válečných zvěrstev dopustili, a těmi, kdo se pouze v Německu narodili. Poté autor sice přiznává (kapitola *Němci, Němci, Němci – Osud*), že bere na vědomí existenci Němců, kteří naopak židovskému obyvatelstvu pomáhali, nicméně jeho názory vycházely z toho, co si sám odžil. V další autobiografické knize, v *Odpovědích*, nicméně uznal, že ne všichni jsou stejní: „*Kdyby nebylo dobrých Němců, neseděl bych dnes tady. (...) Znal jsem Němce, (...) Tvrdil, že vypadám jako jeho syn, a každý den nosil jídlo nejen mně, ale i mým kamarádům.*“⁴⁵

V *Modlitbě* Němce představuje Bedřich Brenske, a to v tom nejhorším možném světle. Vyšší důstojník s klidem lže židovským obchodníkům o jejich osudu, bez výčitek od nich peníze a snaží se je přesvědčit o tom, jaké mají štěstí, že budou zachráněni. V závěru je ovšem ukázán jako zbabělec, jelikož (přestože je ozbrojen) nevystřelí po obětech celého podvodu, pouze střelbou pověří ostatní, a v závěrečném hlášení nerozepíše veškeré detaily o tom, jak moc ho ovlivnilo setkání s Kateřinou Horovitzovou, nejspíše i kvůli tomu, že by tak dokázal, že i židovská dívka dokáže zaujmout někoho z nadřazené rasy. S otázkou věrohodnosti německých názorů se dle

---

⁴⁵ LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi*. Praha: Prostor, 2003, s. 29

zmínek v autobiografii *3 x 18* Lustig setkal v rodině. Jeho otec prý nejprve odmítal uvěřit, že by Němci byli schopní být tak nelidští: „...že by tedy Němci, které znal ze školy a z obchodního styku, mohli klesnout tak hluboko, a nepřestal se divit.“⁴⁶

V *Ditě Saxové* se Němcům příliš prostoru nedostalo, nicméně i zde se o nich jisté zmínky objevují – jsou zde prezentováni jako ti, kteří rádi šetří (což je vlastnost, která je většinou přisuzována židům) a kteří k vyvražďování židů přistupují se stejným klidem a stejnou netečností, jako by vykonávali kancelářskou práci.⁴⁷

Němci byli v analyzovaných dílech zobrazeni negativně, jejich pokusy o lidskost byli prezentovány jako falešné. V *Nemilované* až na občasné zmínky související s chodem tábora zmiňování nejsou. Perla, která se většinou zajímá o filozofické stránky života a jejíž mysl se zdá být vzdálená od válečných hrůz, je dokonce neobviňuje ani při čekání na transport na východ. Výjimku tvoří její setkání s německým důstojníkem, který pro ni použije odsuzující a hanlivé označení: „*Malá židovská kurva*,“ říkal německý důstojník. „*Perla Sch.*“⁴⁸ Přestože se toto hodnocení může jevit jako hanlivé, pro hodnocení výroku z jazykového hlediska by bylo důležité znát další faktory, zejména intonaci proneseného výroku a tělesný vzrůst Perly. Je zároveň možné, že se v konkrétní situaci nejednalo o hanlivé označení, ale pouze o popis sociálně patologického jevu, respektive o zařazení ženy v rámci společnosti na základě jejích charakteristických rysů. Nicméně, použití tohoto výrazu bylo zároveň jedním z důvodů, proč román nebyl vybrán jako didaktický materiál pro vytvoření příručky.

---

⁴⁶ CINGER, F.; LUSTIG, A. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003, s. 14

⁴⁷ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010, s. 75

⁴⁸ LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná*. Praha: Sdělovací technika spol. s. r. o., 2007, s. 158

5.2.3 Prototyp starce

Pokud přihlédneme k historickému kontextu koncentračních táborů, staří lidé byli pro práci pro Třetí říši nepraktičtí, tudíž byli posíláni na smrt. O svých prarodičích se Lustig v autobiografiích nezmiňuje, v popisech událostí prožitých v táborech logicky figurují Lustigovi stejně staří známí. V každém z fiktivních románů ovšem můžeme najít prototyp člověka, který zastupuje stáří.

Dita Saxová a ostatní dívky bydleli v době, který byl pod správou postarších manželů Goldblattových. Pár, který přišel o své děti, i když v podvědomí jako by na ně stále čekali, obrátili veškerou svou péči k dívkám ubytovaným v domě. I přes jisté výhrady, které k dívkám, zejména k Dítě, a k jejich chování měli: „*Jejich těla vyžadovala víc než pouhé potěšení – tajné chutě a úzkost -, jak si správce myslel. Co v nich bylo narušené?*“⁴⁹, bylo zřetelné, že jim na nich záleží: „... *a nenechá nikoho [Lev Goldblatt], aby mu kazil, co dává dohromady od první chvíle, co se vrátily, co skončila válka, i kdyby celé okolí bylo zkažené, jak zákon káže.*“⁵⁰ Další významnou postarší osobou je knihovník Munk, který se pasoval do role ochránitele, životního průvodce a rádce Dity Saxové. Zvláštní je ovšem Ditin vztah ke Goldblattovým i Munkovi. Po smrti Isabely Goldblattové nijak zvlášť neprojevuje smutek, jehož zdroj vidí v zážitcích z války: „*Nemám pořád ještě ráda slepce nebo nemocné, místo abych měla nerada nemoc. (...) Snad je to tím, co a jak mám.*“⁵¹ Důležitost Munka v životě Dity Saxové naznačuje i dopis, který jí na konci románu posílá. Ten ale bohužel již nedorazí.

Kateřina Horovitzová byla mezi židovskými obchodníky, se kterými měla být zachráněna, viditelně nejmladší. Přestože ji po celou dobu ochraňovali a museli mít za sebou spoustu zkušeností, z románu vychází díky své důvěře vložené do Bedřicha Brenského až naivně. Výjimku představuje pouze Rappaport-Lieben, který je pro své pochyby zabit dříve než ostatní. Důležitou roli v příběhu má i rabín Dajem z Lodže,

---

⁴⁹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, s. 11

⁵⁰ tamtéž, s. 11

⁵¹ tamtéž, s. 228

kteřá Kateřinu a Cohena oddává. I u něho můžeme předpokládat vyšší věk. S Kateřinou je přítomen v tak důležitém momentu, jako je svatba. Jejich spojení pokračovalo i po Kateřinině smrti. Byl to právě rabín Dajem, kdo nad mrtvým tělem Kateřiny pronesl poslední slova.

U *Nemilované* Perly Sch. se vystřídala spousta zákazníků. Mezi těmi, kdo její život ovlivnili nejvíce, byl starý pan O. Starý pan O. seznamuje prostřednictvím svého vyprávění Perlu s cestami po dalekých krajích a nevyžaduje po ní žádný tělesný kontakt: „*Stačí mu, že je se mnou nebo že ho poslouchám. A není to žádný trik, cítím, že prostě opravdu nic nechce, nebo že nechce to, co je spíš pro mě spojené už skoro se vším.*“⁵² Díky němu tak může Perla alespoň v myšlenkách utéci z Terezína. Prostřednictvím pana O. se Perle dostává i kritického pohledu na svět, když spolu řeší jeho odmítavý postoj k dětem. Moudrost starého pána dokazuje i fakt, že je schopen začlenit filozofické myšlenky o existenci člověka do všech svých příběhů z cest.

Starší lidé se tedy i přes jejich pokročilý věk jeví jako zdroje moudrosti, nad mladými drží ochrannou ruku. Vzpomínky na život před transportem dávají ostatním možnost vzpomínek a úniku z reality.

5.3 Metafory

V knihách můžeme nalézt nejvíce metafory orientační. Jak již bylo řečeno v teoretické části, tento typ metafor nejčastěji vyjadřuje směr nahoru či dolů. V Lustigových dílech se ale objevují ve spojitosti s východem a západem, kdy východ znamená to špatné, zatímco západ to lepší a potenciálně i naději.

V autobiografických dílech východ nepředstavuje jen světovou stranu, ale skrývá v sobě veškerý strach a hrůzu vyhlazovacích táborů. Místa, na kterých se Lustig během války ocitl, jsou dělena na ta ne tak hroživá, když Lustig mířil směrem

---

⁵² LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná*. Praha: Sdělovací technika spol. s r. o., 2007, s. 8

na západ a na ta strašná na východě. Východ zde samozřejmě reprezentuje Osvětim: „*Osvětim byla v nás. Člověk, který v Osvětimi byl (...) ji ze sebe nedostane. Proto je tolik sebevražd mezi lidmi, kteří byli v Osvětimi. To nejhorší nejde vygumovat. Odstranit z mysli, z lidského systému.*“⁵³ Oproti Osvětimi Buchenwald, který byl západním směrem, neznamenal takovou hrozbu: „*Buchenwald nám připadal (...) jako lázně. Neplynovalo se tam, jenom zabíjelo.*“⁵⁴ S koncem války se ovšem situace změnila a východ se začal jevit jako naděje – nejprve se Lustig po strastiplné cestě vrátil z Německa do Prahy a poté se vrátily i jeho matka a sestra. Navíc Lustig zdůrazňoval, že on viděl Sověty, kteří byli z východu, jako ty hodné, jelikož právě oni osvobodili naši zem.

Z románů metafora východu prostupuje napříč *Nemilovanou*. Perla žije po celou dobu psaní deníku s vědomím, že ji čeká transport do míst, ze kterých se nepředpokládá návrat. Tedy na východ. Ukázka „*Rabín B. se oběsil. Nějak se mu doneslo, že jeho děti poslal na východě německý doktor*“⁵⁵ do D lágru do dvacátého čtvrtého baráku, kde injekcemi s jedem a olovem chtěl změnit barvu jejich očí z hnědých na modrou a jejich vlasů z tmavých na pravou.“⁵⁶ představuje hrůzné pokusy s lidmi, ke kterým v táboře docházelo. Na východ jako na místo trestů a jisté smrti je odkazováno v souvislosti s osobou Fredyho Hirsche, jehož vliv v Terezíně vyrostl do takové míry, že bylo rozhodnuto o jeho přesunu na východ: „*Nikdy se [Freddy Hirsch] nesklonil před nacisty. Nenáviděli a respektovali ho zároveň. Mohli ho jen poslat na východ.*“⁵⁷ Východ jako místo, kde jsou naplno praktikovány postupy související s konečným řešením židovské otázky, je prezentován i v závěrečné větě románu: „*Odjedu, kam odjeli už téměř všichni.*“⁵⁸ V *Dítě Saxové* ani v *Modlitbě* není slovo *východ* příliš zmiňováno, nicméně i zde můžeme sledovat snahu o dostání se na západ. S nadějí na lepší budoucnost a zapomnění (ani jedno ale

---

⁵³ LUSTIG, Arnošt. *Zpověď*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2009, s. 61

⁵⁴ tamtéž, s. 61

⁵⁵ Spojení *německý doktor* je odkazem na reálnou postavu německého nacistického lékaře Josefa Mengeleho.

⁵⁶ LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná*. Praha: Sdělovací technika spol. s r. o., 2007, s. 142

⁵⁷ LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná*. Praha: Sdělovací technika spol. s r. o., 2007, s. 142

⁵⁸ tamtéž, s. 167

nakonec nepřijde) odjíždí Dita Saxová do Švýcarska, v *Modlitbě* zase židovští obchodníci nejprve na západ odjeli, poté projeví snahu znovu se tam vrátit.

V Lustigových dílech lze zároveň vyhledat i metafory konceptuální. V knize *Zpověď* dal kapitolám o místech, kde strávil nejhorší chvíle svého života, příznačné názvy: *Terezínská pevnost – předpekli* a *Osvětim – peklo*. Další koncentrační tábor, ve kterém byl, Buchenwald, byl opět považován za zlepšení. Můžeme tedy konstatovat, že označení *peklo* znamená místo plné zla, odkud je (fyzicky i myšlenkově) prakticky nemožné uniknout.

Ve všech třech analyzovaných románech hrají roli ženy. Pouze jediná z nich, Perla Sch., je prostitutka, ale i Dita a Kateřina se dostávají do těsného kontaktu s muži. To, že v jeho románech bývají takové kontakty popsány, i to, že Perla Sch. není jediná prostitutka, která figuruje v jeho dílech, vysvětlil Lustig částečně jako přirovnání k biblické postavě Máří Magdalény, částečně vycházel z vlastní zkušenosti s terezínskou prostitutkou, zčásti získal inspiraci z prostředí, které ho obklopovalo: „*Je to opravdu to, co je ve vzduchu, čím jsme možná trochu prostitutky, i když ne vždycky s tělem a láskou, všichni.*“⁵⁹ Prostitutky tak nejsou symbolem hanlivosti, nýbrž mají nad svými zákazníky ochrannou moc. Perlu Sch. někteří, zejména pan O., brali jako někoho, komu se můžou svěřit a komu se mohou vypovídat. Dita s D.E. po intimním styku vedly debaty týkající se jejich další existence, ke kterým by jinak nejspíše nedošlo. Kateřině se zase nakonec podařilo alespoň trochu pomstít muže. Arnošt Lustig tedy ženy konceptualizoval jako osoby, které mají díky svému vzhledu jisté výhody. Ty dokážou předvést, když chtějí pomoci nejen sami sobě, ale také ostatním. Jedním ze vzorů pro takovéto zobrazení žen mohla být i Lustigova obětavá a vždy ochotná a silná maminka.

---

⁵⁹ LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi*. Praha: Prostor, 2003, s. 71

6 Praktická část

Popis projektu

Dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání by měl žák druhého stupně základní školy v hodinách dějepisu získat vědomosti v následujících tematických oblastech: Člověk v dějinách, Počátky lidské společnosti, Nejstarší civilizace a Kořeny evropské kultury, Křesťanství a středověká Evropa, Objevy a dobývání a Počátky nové doby, Modernizace společnosti, Moderní doba a Rozdělený a integrující se svět.⁶⁰ Učivo bloku Moderní doba sice obsahuje téma druhé světové války a holocaustu,⁶¹ ale čtyři roky výuky dějepisu většinou nestačí na probrání celé historie. A jsou to právě moderní dějiny, na které většinou zbývá nejméně času.

Průcha, Walterová a Mareš definují v Pedagogickém slovníku mezipředmětové vztahy jako „vzájemné souvislosti mezi jednotlivými předměty, chápání příčin a vztahů přesahujících předmětový rámec, prostředek mezipředmětové integrace. V předmětovém kurikulu jsou vyjadřovány v učebních osnovách jednotlivých předmětů jako tzv. mezipředmětová témata. Progresivním trendem v zahraničí je řešení mezipředmětových vztahů na úrovni kurikula jako celku.“⁶²

Na bázi využití mezipředmětových vztahů, konkrétně výuky českého jazyka a dějepisu, byl vytvořen následující materiál, který může fungovat jako možná didaktická příručka pro vyučovací proces, během kterého by žáci na základě ukázek z významných děl české literatury získali znalosti týkající se holocaustu a koncentračních táborů. Literární ukázky pak mohou být doplněny výkladem o tom, že v koncentračních táborech bylo během druhé světové války vyvražďeno více než šest

---

⁶⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Platný od 1.9. 2013. [online]. [cit. 2016-03-02]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

⁶¹ tamtéž

⁶² PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, s. 118 - 119. ISBN 80-7178-029-4.

milionů evropského židovského obyvatelstva a o život přišly další miliony nepřátel Třetí říše – zejména Romové, homosexuálové, tělesně i mentálně postižení a političtí vězni.

Literatura zachytila v četných případech hrůzy druhé světové války, nejautentičtější díla vznikla hned po jejím skončení, kdy autoři cítili naléhavou potřebu „vypsat se“ ze svých osobních zážitků z války. Nejvýznamnější díla se židovskou tematikou začala vznikat ve druhé vlně válečné literatury, tedy po roce 1948. Pro výběr ukázek, které tvoří jádro navrhovaných pracovních listů, byly zvoleny romány *Romeo, Julie a tma* (1958), *Na střeše je Mendelssohn* (1960), *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (1964), *Smrt krásných srnců* (1971) a povídkový soubor Ludvíka Aškenazyho, *Vajíčko* (1963).

Během vypracování praktické části projektu došlo k odklonu od původně zamýšleného plánu, který byl popsán v tezi bakalářské práce a který počítal s vytvořením všech pracovních listů na základě ukázek z Lustigových děl. Jediný román, který Lustigovu tvorbu reprezentuje, je *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Tohoto rozhodnutí bylo dosaženo po rozboru Lustigových románů a shledání jejich nedostatečné vhodnosti pro žáky 2. stupně základních škol.

Učitelé by také neměli zapomenout zdůraznit to, že i v případě, že jejich vlastní předkové nebo předkové jejich žáků nebyli židovského původu, neznamená to, že by se jich holocaust týkal jen vzdáleně. Plán nacistického Německa byl jasný – po židech, Romech, homosexuálech a tělesně postižených měli přijít na řadu i Češi. Fakt, že se Češi ocitli na pokraji velkého nebezpečí, ještě více zdůrazňuje nutnost výuky o politice holocaustu.

Struktura ukázek

Každý pracovní list začíná krátkým textem o životě autora. Cílem není líčit každý detail autorova osobního či pracovního života, ale soustředit se hlavně na fakta a momenty spojené s holocaustem, ostatní informace jsou zmíněny pouze okrajově. Poté následuje text prezentující děj knihy, cílem tohoto textu je poskytnout žákům ještě před čtením a rozбором ukázky základní informace o osudu postav, které v ní jsou zmiňovány.

Dále následuje samotná ukázka z knihy. Ukázky byly vybírány s cílem ukázat různé aspekty holocaustu. Proto každá z nich poukazuje na jiný aspekt a může tak pomoci žákům v tom, aby si vytvořili celkový obraz o holocaustu. Pro správné zodpovězení otázek je navíc nutné zjistit si informace týkající se židovské kultury a osudů židů za druhé světové války.

Vzhledem k tomu, že žáci by měli vyvinout i jinou aktivitu než práci s knihou, jsou úkoly doplněny o zadání samostatné práce, případně práce ve dvojicích nebo ve skupinách. Samostatná práce je zaměřena na rozvoj písemného projevu žáků, na rozvoj schopnosti prezentovat vlastní znalosti a schopnosti aktivně hledat zdroje. Dalším cílem zadaných úkolů je naučit žáky generovat informace a zlepšit jejich schopnost pracovat ve skupinách.

V Komentáři pro učitele začíná každý pracovní list stanovením výchovně-vzdělávacího cíle, ve kterém je uveden i důvod výběru díla, kterým je ukázat rozmanitost děl a pohledů na holocaust. Z mozaiky informací, které žáci prostřednictvím rozborů ukázek získají, by měl být složen celkový obraz holocaustu.

Důležitá je samozřejmě i grafická stránka listů. Předkládaný návrh světle modré stránky s okraji ve tvaru ostnatého plotu symbolizujícího plot koncentračního tábora je zobrazen v příloze.

Jan Otčenášek – Romeo, Julie a tma

- **autor**

Jan Otčenášek (1924 - 1979) nepatří mezi autory, pro které by problematika holocaustu byla centrem jejich literární tvorby. Zaměřoval se spíše na tematiku týkající se po válce nastavenému komunistickému režimu. Ve svých dílech klade důraz zejména na chování člověka a způsob, jakým je nucen čelit nastalým situacím. Otčenášek se kromě psaní knih věnoval také práci v médiích – pracoval v Československém rozhlasu nebo na Barrandově ve filmových studiích.

- **kniha**

Hlavní hrdina Pavel zrovna napsal písemnou část maturitní zkoušky, když v parku potkal plačící dívku Ester. Dívku s kufrem a židovskou hvězdou, která nenastoupila do transportu, jenž ji měl odvézt do Terezína. Pavel dívku zavede do domu, kde bydlí, a nabídne jí úkryt v malé místnosti vedle krejčovny, kde pracuje jeho otec. Mezi Pavlem a Ester se zrodí láska, navzdory válce plánují společnou budoucnost. Život mezi čtyřmi stěnami provází neustálý strach. Ze strachu, že její úkryt bude odhalen, což by znamenalo smrt pro Pavla i celou jeho rodinu, Ester úkryt opouští a dává se na útěk. Téměř ihned po opuštění úkrytu je zastřelena německými vojáky.

- **ukázka**

Snad nás nikdo neviděl, uvažuje chlapec. Snad! Nerozsvěcovat! Potmě došel k oknu a na okamžik vpustil dovnitř čerstvý vzduch. Pak zavřel okenice a spustil voskováný zatemňovací papír. Všiml si letmo, že je po levém okraji trochu natržen, slabě jím prosvítalo. Bude nutno jej rychle spravit, zauvažoval už po bůhvíkolikáté. Nahmatal tlačítko stolní lampy, stiskl. Slabá žárovka zaplavila komůrku mdlým přísvitem. Obrátil se na svou návštěvnici. Postávala doposud nehybně u dveří vedle svého kufříku, těkala oslepenýma očima po čtyřech holých stěnách a byla nesvá. Kde to jsem? Ptaly se temné oči. Proč jsi mě sem zavedl? Co ode mne chceš? Porozuměl jim.

- **otázky**

Jaká je souvislost mezi příběhem Pavla a Ester a mezi hlavními hrdiny dramatu Williama Shakespeara, Romeem a Julií, po nichž je román pojmenován?

Ester stála vedle kufříku, ve kterém měla své věci do koncentračního tábora. Co si s sebou židé mohli do táborů brát?

Pavel se bál, že je někdo viděl. Jaké by mělo pro něho a pro jeho rodinu odhalení, že někoho skrývají, důsledky?

Jak byste charakterizovali Pavla?

- **samostatná práce**

Ve městě, kde žijete, se pokuste najít pamětníky, kteří zažili druhou světovou válku. Udělejte s nimi rozhovor týkající se jejich vzpomínek na toto období. Nechte je nejprve vyprávět o tom, o čem budou oni sami chtít, a teprve poté pokládejte doplňující otázky. Pokud uvidíte, že dotazovaným není prezentace některých vzpomínek příjemná, nevyvíjejte na ně tlak. Alespoň jedna otázka by se měla týkat židovského obyvatelstva v jejich městě během druhé světové války. Z informací získaných během rozhovoru vytvořte vyprávění v er-formě.

Pokuste se také najít někoho, kdo holocaust zažil, kdo byl v koncentračním táboře a po skončení války se vrátil. Zde rozhovor zaměřte zejména na vypořádávání se s následky doby strávené v táboře nebo v táborech.

Jiří Weil – Na střeše je Mendelssohn

- **autor**

Jiří Weil (1900 - 1959) se narodil do židovské rodiny. Svatba s árijskou manželkou a pomoc přátel v závěru mu pomohla vyhnout se transportu. Romány s židovskou tematikou tvořily těžiště jeho tvorby. Známý je román Život s hvězdou, kdy hlavní hrdina Josef Roubíček nejprve pasivně přežívá válku a před trápením se uzavírá do svých vzpomínek, nakonec je ovšem donucen jednat a vydává se, stejně jako Weil, na riskantní cestu do úkrytu. Smutek ze ztráty tolika životů vyjádřil v elegii Žalozpěv za 77 297 obětí.

- **kniha**

Čechům Antonínu Bečvářovi a Josefu Stankovskému je zadán úkol shodit ze střechy Rudolfinu sochu hudebního skladatele Felixe Mendelssohna-Bartholdyho, důvodem zničení sochy je židovský původ skladatele. Na pomoc si vezmou židovského občana, který by měl rozpoznat, která socha znázorňuje Mendelssohna. Nakonec je ovšem shozena socha Richarda Wagnera, který je naopak představiteli Třetí říše zbožňován. Postupně se prostřednictvím knihy seznamujeme s osudy židovského obyvatelstva a obyvatelů protektorátu. Kniha končí tragicky - dvě malé židovské holčičky jsou ubity k smrti, statečně ovšem neprozradí jména těch, kteří je během války ukrývali.

- **ukázka**

„Jakpak se jmenuje ten žid?“ zeptal se Stankovský. (...) „Men – del – ssohn,“ slabikoval Schlesinger. „A jo,“ řekl Bečvář. Chodili kolem balustrády pomalu a dívali se na podstavce. Že tam žádné nápisy nejsou, věděli již hezky dávno, ale když si Schlesinger přál, aby se procházeli, proč by mu to neudělali k vůli. Bečvář hlásil: „Pane šéf, žádné nápisy na podstavcích nejsou. Jak máme toho Mendelssohna poznat?“ Tohle byla pěkná mela. Nikdo mu nevysvětlil, jak vypadá socha toho žida. A i kdyby mu vysvětlil, nebylo by to nic platné, sochy vypadaly jedna jako druhá. Spolehl se, že budou nápisy na podstavcích, pomníky obyčejně nápisy mají. Ptát se nikoho nemohl a nesměl. Jak vypadá socha Mendelssohnova, to ví asi jen zastupující říšský protektor, ani Frank ne, natož Glesse nebo Krug. Heydrich to ví, protože je hudebník. Ale kdo by se ho odvážil zeptat?

- **otázky**

V ukázce je zmíněno jméno zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Jak zemřel a jaké byly důsledky jeho smrti?

Kdo byl Karl Hermann Frank?

Najděte alespoň jedno hudební dílo obou zmiňovaných skladatelů – Mendelssohna a Richarda Wagnera.

Ti, co měli sochy svrhnout, nemohli rozeznat „sochu žida“. Vyhledejte příklady, jak byli židé za druhé světové války v rámci propagandy zobrazováni.

- **samostatná práce**

Připravte si powerpointovou prezentaci o životě jakéhokoliv umělce židovského původu, který strávil alespoň část života na našem území. Podejte základní informace o umělcově životě, představte jeho nejvýznamnější díla a pokuste se najít odpověď na otázku, jestli se autorův židovský původ odrazil v jeho dílech. Kromě internetu použijte alespoň dva knižní zdroje.

Arnošt Lustig – Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

- **autor**

Arnošta Lustiga (1926 - 2011) můžeme považovat za nejznámějšího českého autora píšícího o holocaustu, který je navíc znám i ve světě. S holocaustem Lustiga pojí jeho osobní zkušenost – pocházel ze židovské rodiny a za války byl transportován nejprve do Terezína, poté do Osvětimi v Polsku, konce války se dočkal v německém koncentračním táboře Buchenwald. Holocaust přežily jeho starší sestra i matka, otec byl ale poslán do plynové komory. Po válce Lustig pracoval v médiích jako reportér, režisér a scénárista. V roce 1970 emigroval do Spojených států amerických, kde na vysokých školách vyučoval literaturu a kde získal dokonce profesorský titul. Po Sametové revoluci se do Prahy vrátil. Mnoho jeho knih bylo zfilmováno, kromě Modlitby pro Kateřinu Horovitzovou mezi jeho významná díla patří Dita Saxová, Nemilovaná, Démanty noci nebo trilogie Colette: Dívka z Antverp, Tanga: Dívka z Hamburku a Lea: Dívka z Leeuwardenu.

- **kniha**

Kateřina Horovitzová je židovská dívka narozená v Polsku, kterou si pro její krásu a odhodlanost vybere obchodník Herman Cohen, aby s ním a dalšími obchodníky opustila koncentrační tábor a emigrovala do Spojených států amerických. Za účelem povolení k cestě do Ameriky bez pasu jsou Kateřina a Cohen oddáni. Pak se vydávají na dlouhou cestu vlakem, kdy dojedou až k přístavu, kde na ně má čekat loď, nakonec se ovšem vrací zpátky do tábora. Během putování za vysněnou svobodou se nacistickému důstojníkovi Bedřichu Brenskemu, který skupinu doprovází, podaří

získat od obchodníků všechny jejich peníze. Naděje Kateřiny a židovských obchodníků končí stejně rychle, jako začaly. Celá akce se nakonec ukáže jako past, která měla sloužit jen k tomu, aby nacisté od obchodníků získali peníze. Nakonec jsou všichni včetně Kateřiny a Cohena postříleni.

- **ukázka**

„Matko, otče, všichni! Než odjedeme, udělá všechno, abych vás směla vykoupit tak jako sebe. Cohen je bohatý muž a dovede krváčet. Libám a věřím. Vaše Kateřina.“
Pokryla vzkaz prádlem a cítila, jak je to všechno, co napsala, nedostatečné. Každé slovo bylo vyváženo i jeho vlastním opakem, uloženým v jejím nitru. Bylo neuvěřitelné, že by směla odejít, jestliže se vedle rozprostíral tábor. Důstojník Brenske to sám prve zdůraznil. Ale proč by se to nemohlo vyplnit jednomu člověku mezi tolika jinými, aby mnoho nespravedlnosti bylo vyváženo jedinou spravedlností. Byla zbabělá, že chtěla odejít sama, anebo to bylo naopak? Nebylo přece lehké zůstat ani odejít. Chyba byla ve všem, co podnikala. Ve všem bylo více zla než naopak.

- **otázky**

Proč bylo pro Kateřinu tak složité odejít?

Existovala pro židy v koncentračních táborech nějaká reálná možnost, jak být propuštěni?

Jaký význam má slovo *krváčet*? Proč je pro ukázkou klíčové, že byl Cohen bohatý muž?

Co byly plynové komory a proč k nahnání strachu stačilo pouhé vyslovení tohoto slovního spojení?

- **samostatná práce**

Ve dvojicích se zamyslete nad konáním Kateřiny a vyjádřete na něho svůj názor, který poté sepišete. Kdybyste byli na jejím místě, jak byste se zachovali vy? Odsuzujete Kateřinu, nebo naopak její chování chápete?

Ota Pavel – Smrt krásných srnců

- **autor**

Ota Pavel (1930 - 1973) byl synem árijské matky a židovského obchodníka Leo Poppera. Příjmení Popper si po válce změnil na jeho počestnou verzi Pavel. Vyrůstal v Buštěhradě, odkud byli jeho dva starší bratři i otec posláni do koncentračního tábora, válku naštěstí všichni tři přežili. Židovský původ, okolí středočeské řeky Berounky a záliba v rybaření se odrazily i v jeho díle. Ota Pavel pracoval také jako sportovní redaktor, z jeho pera vzniklo několik románů se sportovní tematikou.

- **kniha**

Smrt krásných srnců je soubor sedmi povídek, které vycházejí ze života Oty Pavla. První příběh začíná ještě před válkou, poté se přes události druhé světové války přeneseme až do období poválečného. Děj se odehrává ve středních Čechách, zejména v Buštěhradě a v Praze, významnou roli hraje také řeka Berounka. Hlavní hrdinou je Leo Popper, který byl ve skutečnosti otcem Oty Pavla. Přestože měl určité záporné vlastnosti, rodina pro něho vždy byla na prvním místě. Rodina, domov, příroda a snaha o užívání si života jsou hlavními motivy díla a zároveň důvodem, díky kterému rodina přežila válku.

- **ukázka z povídky Kapři pro Wehrmacht**

Tatínka těsně před vánocemi povolali do koncentračního tábora. Nám se tehdy už dost špatně vedlo, maminka naříkala, že mu nebude moct dát nic s sebou. Tatínek dva dny před odjezdem prohazoval sníh před barákem. Tehdy jsme dlužili nějaký daně židovské obci a čekali jsme z té obce návštěvu. Před domem zastavilo auto a z něho vylezli tři civilní páni, a ten první hned spustil: „Podívejte se na ten zázrak, žid něco dělá.“ A tatínek na to: „Za to vy se flákáte.“ A ten pán: „Za koho nás máte?“ Tatínek si je prohlídl, jeden vyhlížel moc židovsky, a tak usoudil: „Vypadáte jak celá židovská obec dohromady.“ Ten pán zas usoudil, že je toho dost, vytáhl odznak a řekl: „Geheime staatspolizei.“ Tak tedy gestapo – pomyslel si tatínek a pronesl nahlas: „No servus kaiser.“ Těm gestapákům se nějak zalíbil, protože jeden z nich,

s knírkem, řekl: „Nejste zřejmě posera, a tak pojdte a ukažte nám ty schovaný pušky a kulometry.“ A pak nám prohlíželi barák odzdoła až nahoru. V pokoji zůstali překvapeně stát, spatřili v židovské domácnosti vánoční stromeček a ten s knírkem se dokonce trošinku usmál na maminku.

- **otázky**

Matka Oty Pavla byla Árijka. Co to znamená?

Co byla židovská obec a k čemu sloužila?

Proč se důstojník gestapa domníval, že jsou v domácnosti Popperových schované pušky a kulometry?

Z jakého důvodu zůstali důstojníci gestapa překvapeni, když uviděli vánoční stromeček?

V textu najděte nespisovné výrazy. Jakou mají v textu funkci?

V ukázce se objevuje slovo *vánoce* s malým *v*. Proč se toto slovo v tomto konkrétním textu nepíše s velkým počátečním písmenem?

- **samostatná práce**

Seznámili jste se se způsobem, jak vyznavači židovského náboženství tráví období křesťanských Vánoc. Nyní porovnejte Vánoce a chanuku, na základě zjištěných informací se pokuste vyzdvihnout jejich klady a zápory.

Ludvík Aškenazy – Vajíčko

- **autor**

Ludvík Aškenazy (1921 - 1986) je spisovatel česko-židovského původu, který před transporty unikl až do Kazachstánu. Po skončení války působil jako rozhlasový reportér, díky svému povolání se mu podařilo navštívit spoustu cizích zemí. Jednou z nich byla i Itálie, kam později emigroval a kde i zemřel. Psal hlavně literaturu pro děti, z této části jeho tvorby je asi nejznámější román Putování za švestkovou vůní.

- **knihy**

Povídkový soubor Vajíčko je tvořen šestnácti povídkami z válečného a poúnorového období a dvanácti povídkami líčícími autorovy zážitky z cest, zejména z Itálie. Přestože se válečné povídky dotýkají vážného tématu, Aškenazy na vše nahlíží s humorem, což vede při čtení k úsměvu. Povídka Vajíčko se týká obtížné situace vysokoškolských studentů během války. Hlavní hrdina je studentem vysoké školy, který si rád užívá života a rád si dělá legraci z ostatních. Jednou z obětí jeho vtipů je i pan Kohoutek, kterému student každý pátek volá a ptá se ho, jestli je doma slepička a jestli mu snesla vajíčko. Tyto telefonáty jsou válkou a posláním studenta do koncentračního tábora přerušeny, po válce se ale vše včetně telefonátu začíná snad opět vracet do starých kolejí.

- **ukázka z povídky Vajíčko**

Student žil, a tudíž stárl. Úspěšně proklouzl pubertou, dozráváním a nakonec zkouškou dospělosti i imatrikulací na fakultě. Hlas se mu ustálil v sytý baryton, dokonce okouzlující. Každé ráno se holil. Svět, který s ním částečně počítal pro neznámé cíle, pokračoval ve svém nezávislém vývoji. Spadly na něj první bomby, to bylo v Polsku. Pak přišel 17. listopad 1939 a pan Kohoutek čekal v pátek ve tři hodiny marně. Stručně řečeno, z koncentráku se nedalo telefonovat. Tak se ten mladý muž alespoň v tomhle směru polepšil. Co se s ním všechno stalo, to je jiná povídka anebo román. Trochu měl štěstí, kapánek se v tom naučil chodit, a vůbec, byl to takový neřád. Přežil to. A když se vrátil do Prahy, bylo to jedenáctého května, pátek...

- **otázky**

Co značí věta *Spadly na něj [na svět] první bomby, ...?*

Jakou roli hrál 17. listopad 1939 v životě vysokoškolských studentů? Kdo byl Jan Opletal?

Jaký je význam cizích slov *imatrikulace* a *baryton*?

Student se do Prahy vrátil 11. května. V kterém roce to bylo a co jeho návratu bezprostředně v celé Evropě předcházelo?

- **samostatná práce**

15. listopadu 1939 se pohřeb Jana Opletala proměnil v demonstraci vysokoškolských studentů. Zamyslete se nad tím, jak byste jako studenti 2. stupně základní školy vnímali začátek konfliktu takových rozměrů, jakých dosáhla druhá světová válka.

Komentář pro učitele

Jiří Weil – Na střeše je Mendelssohn

výchovně-vzdělávací cíl: Chyba ve výběru sochy, která byla určena k likvidaci, způsobila tragické důsledky. Nicméně Mendelssohn byl stejně jako Wágner umělec a oba vytvářeli kulturní hodnoty obohacující svět. Kromě rovnosti lidí by žákům měl být poskytnut alespoň částečný přehled osob židovského původu, které ovlivnily výtvarné, hudební a literární umění. K dosažení tohoto cíle budou sloužit hlavně prezentace žáků o umělcích, hlavním úkolem učitele tedy je poukázat na nutnost vytváření kultury a následnou nutnost tyto vytvořené kulturní hodnoty zachovávat a mít k nim úctu bez ohledu na etnikum těch, kteří tyto kulturní hodnoty vytvořili. Při tvorbě prezentace se žáci, mimo jiné, naučí tvorbu prezentací v PowerPointu (zde by jim měla být vysvětlena základní pravidla tvorby prezentací) a práci se zdroji.

Jan Otčenášek – Romeo, Julie a tma

výchovně-vzdělávací cíl: V okamžiku, kdy Pavel zjistil pravdu o Ester a jejím židovském původu, nezačal jí opovrhovat – naopak jí okamžitě a s naprostou samozřejmostí nabídl pomocnou ruku, přestože to znamenalo možné dopadení a ohrožení vlastní existence. Pavel tedy bude žákům sloužit příkladem jako příkladem Čecha, u něhož zvítězila lidskost a soucit s člověkem v nesnázích nad strachem z pravidel kruté protektorátní doby. Román by měl navíc díky vzniklému vztahu Pavla a Ester snadno zaujmout. Snaha o vyhledání pamětníků bude pro žáky obohacující zkušeností, autentické vyprávění určitě ovlivní jejich způsob vnímání druhé světové války více než výklad učitele. Učitel by měl žáky vybavit prohlášením vysvětlujícím, proč chtějí s pamětníky dělat rozhovor, a slibujícím následnou autorizaci informací.

Arnošt Lustig – Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

výchovně-vzdělávací cíl: Celá kniha je vlastně popisem nespravedlivého přístupu vůči židovskému obyvatelstvu, zatímco ukázka zastihuje hlavní hrdinku v okamžiku, kdy měla určitou naději na záchranu. Na tomto díle, které z předkládaných pěti líčí holocaust nejhrůzněji, by si žáci měli uvědomit skutečnou bezmoc židovského obyvatelstva, kterou roku 1935 odstartovalo zavedení Norimberských zákonů a která poté dosáhla svého vrcholu v době, kdy bylo toto etnikum posíláno do koncentračních táborů.

Ota Pavel – Smrt krásných srnců

výchovně-vzdělávací cíl: Příslušníci gestapa byli překvapení, když v židovské domácnosti spatřili vánoční stromeček, symbol křesťanských svátků. Tento stromeček tak na alespoň na malou chvíli ukázal, že židovská rodina může mít s nimi, jakožto s lidmi nadřazenými, něco společného. Žákům by to mělo sloužit jako důkaz faktu, že židé nebyli v žádném případě méněcenní nebo v podstatných rysech odlišní od zbytku společnosti. Kniha poukazuje i na to, že život židů nebyl jednodušší ani po válce, a dojem z ní je ještě více umocněn tím, že je líčena naivními dětskýma očima, se kterými je líčeno i poválečné nadšení a následné zklamání. Vzhledem k tomu, že kniha se netýká jenom druhé světové války, doporučuji zmínit pogromy na židovské obyvatelstvo, ke kterým docházelo již od dob středověku.

Ludvík Aškenazy – Vajíčko

výchovně-vzdělávací cíl: Tato ukázka je trochu odlišná od těch předchozích, jelikož se přímo netýká židovského obyvatelstva a jeho věznění v koncentračních táborech. Souvisí s uzavřením vysokých škol po demonstracích v listopadu 1939 při pohřbu Jana Opletala a následného poslání studentů do koncentračního tábora Sachsenhausen. Tato ukázka by tedy měla žáky přivést k poznání toho, co již bylo

zmíněno v pojednání o praktické části – že koncentrační tábory se netýkaly jen židovského obyvatelstva, ale také dalších skupin lidí, kteří byli pro nacisty nějakým způsobem nebezpeční.

Závěr

Teoretická část práce byla věnována jazykovému obrazu života v koncentračních táborech. Jazykový obraz světa je termín spojený s kognitivní lingvistikou, jejíž principy, stejně jako principy jazykového obrazu světa, se rozebíraly v první kapitole. Zde byly také definovány aspekty tvořící jazykový obraz světa. Ve druhé kapitole věnující se metodologii práce byl definován rozdíl mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem a uvedeny důvody, proč byl v práci použit výzkum kvalitativní. V případě dalšího rozšiřování práce a většího množství analyzovaných děl by kvalitativní výzkum mohl být doplněn výzkumem kvantitativním.

Následující dvě kapitoly byly zaměřeny na dílo Arnošta Lustiga a jeho dílo. Celkově Lustigův život působí jako jedna velká pouť – z Prahy do Terezína, poté do vyhlazovacích táborů a zpět do Prahy. Po válce jeho cesty pokračovaly z pracovních důvodů, kdy pracoval jako novinář. Přes Izrael a Jugoslávii se nakonec dostal do Ameriky, odkud se ale nakonec života vrátil zpět do Prahy, kde také zemřel.

V poslední kapitole teoretické části byly prezentovány aspekty tvořící jazykový obraz světa. Arnošt Lustig v jednom ze svých rozhovorů poznamenal, že když píše o holocaustu, nechce neustále zmiňovat jen stinnou stránku, ale občas i tu světlou. Proto byl alespoň jako jeden ze tří možností kategorizování vybrán pozitivní pohled na život v koncentračních táborech, kde mohlo vzniknout přátelství. Koncentrační tábor jako místo ponížení je samozřejmě negativní pohled, zatímco hierarchický systém s sebou nesl své výhody i nevýhody. Dále jsme se zaměřili na politickou morálku, při jejímž zkoumání jsme došli k závěru, že Němci si s největší pravděpodobností její porušování vůbec neuvědomovali.

První prototyp se zaměřil na holocaustem postiženého žida, kterého ovšem ani v nejhorsích chvílích života neopustila hrdost. Další dva vybrané prototypy proti sobě postavily dva protiklady – Němce, kteří měli být symbolem síly a boje, a starce,

kteří byli Říši pouze na obtíž. Z pohledu Lustiga jsou Němci prezentováni jako ti nejhorší, zatímco starci představují klid, moudrost a ochranu. Konceptuální metafory Osvětlení ukázaly, za jak strašné místo Lustig vyhlazovací tábor považoval. Metafory žen zase to, že prostitutky spisovatel neodsuzoval, ale bral je za přínos společnosti. Rozbor orientačních metod ukázal vyobrazení východu jako zla a západu jako dobra, což se ale s koncem války částečně obrátilo.

Celkově tedy můžeme konstatovat, že Arnošt Lustig představil ve svých dílech život v koncentračních táborech tak, jak jej doopravdy zažil. Nebál se nikoho odsoudit nebo zařazovat lidi do různých skupin bez většího nahlížení na kontext. Zároveň ale představil koncentrační tábory jako místo, kde se, zejména díky samotným vězňům, podařilo nezapomenout na základní morální pilíře lidské společnosti.

V praktické části byla vytvořena didaktická příručka. Materiály vytvořené pro její účely pokrývají většinu významných aspektů druhé světové války v Protektorátu a částečně i ve světě. Pokud se podíváme na otázky vytvořené k pracovním listům, můžeme je charakterizovat jako poměrně rozmanité – týkají se holocaustu, druhé světové války jako takové i otázky literární teorie. Vzhledem k tomu, že správné odpovědi na některé otázky vyžadují znalost historie, bude při hledání odpovědí na ně nutná pomoc učitele. Za aktivity rozvíjející osobnost žáka tedy můžeme požadovat zejména ty, při kterých budou sami vyhledávat informace, a to buď v ukázkách v příručce nebo v dalších zdrojích. Za nejpřínosnější můžeme považovat samostatnou práci související s románem *Romeo, Julie a tma*. Realizace rozhovorů s pamětníky sice může být poněkud náročnější, ale v případě, že by se práce vydařila, přinesla by jistě zajímavé výsledky. Do budoucna se příručka rozroste ještě o díla světové literatury. U nich se bude předpokládat větší složitost ukázek a náročnější úkoly, aby se příručka mohla používat také při výuce na gymnáziích a dalších středních školách.

Příručka, která byla v praktické části představena, představuje možnost výuky na bázi mezipředmětových vztahů, což je v současné době v pedagogice velmi populární trend. Příručka by propojila tři předměty – Český jazyk a literaturu, Dějepis

a částečně i Občanskou výchovu, zejména v oblastech kultury a náboženství. Zároveň souvisí hned se čtyřmi průřezovými tématy základního vzdělávání – osobnostní a sociální výchovou, výchovou demokratického občana, výchovou k myšlení v evropských a globálních souvislostech a multikulturní výchovou.

Bibliografie

Primární literatura

AŠKENAZY, Ludvík. *Vajíčko*. Praha: Československý spisovatel, 1963. 156 s. ISBN 22-107-63.

LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2011. 408 s. ISBN 978-80-86911-29-8.

LUSTIG, Arnošt. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Praha: Mladá fronta, 2011. 144 s. ISBN 978-80-204-2399-3.

LUSTIG, Arnošt. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)* Praha: Sdělovací technika spol. s. r. o., 2007. 170 s. ISBN 978-80-86645-15-5.

OTČENÁŠEK, Jan. *Romeo, Julie a tma*. Praha: Dobrovský, 2014. 159 s. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-133-2.

PAVEL, Ota. *Smrt krásných srnců*. Praha: Academia, 2007. 113 s. ISBN 978-80-200-1515-0.

WEIL, Jiří. *Na střeše je Mendelssohn*. Praha: Garamond, 2013. 263 s. ISBN 9788074071577.

Sekundární literatura

CINGER, F.; LUSTIG, Arnošt. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Nakladatelství Andrej Šťastný, 2003, 448 s. ISBN 978-80-204-1685-8.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7.

EVANS, V.; GREEN, M. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 848 s. ISBN 1474405223.

HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Praha: H+H, 1995. 103 s. ISBN 80-85787-82-2.

HENDL, JAN. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. 374 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

JOHNSON, M.; LAKOFF, G. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2008. 256 s. ISBN 0226470997.

LAKOFF, George. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press. 632 s. ISBN 9780226471013.

LUSTIG, Arnošt. *Odpovědi*. Praha: Prostor, 2003. 104 s. ISBN 80-7260-098-2.

LUSTIG, Arnošt. *Zpověď*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2009,. 132 s. ISBN 978-80-86911-21-2.

MALIŠOVÁ, M.; LUSTIG, A. *O ženách*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Černý, s.r.o., 2011. 174 a.. ISBN 978-80-7380-355-1.

NEBESKÁ, I.; SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L.; ŠLÉDROVÁ, J.; VAŇKOVÁ, I. *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005. 344 s. ISBN 80-246-0919-3.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.

STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. 312 s. ISBN 978-80-246-1122-8.

Webové stránky

A Prayer for Katerina Horovitzova. *Goodreads.com* [online]. [05-05-2016]. Dostupné z:
https://www.goodreads.com/book/show/741808.A_Prayer_for_Katerina_Horovitzova

Cena Arnošta Lustiga. *Cenaarnostalustiga.cz* [online]. [cit. 05-05-2016]. Dostupné z:
<http://www.cenaarnostalustiga.cz>

Morální principy. *Moralni-principy.cz* [online]. [cit. 2016-05-21]. Dostupné z:
<http://www.moralni-principy.cz/ruzne-definice-moralnich-pravidel-a-pohled-na-ne/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Platný od 1.9. 2013. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

Vlak Lustig – Train Lustig. *Vlaklustig.cz* [online]. [akt. 05-05-2016]. Dostupné z: <http://vlaklustig.cz>

Elektronické knihy

CUYCKENS, H.; GEERAETS, D. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. [online]. Oxford: Oxford University Press, 2010. [akt. 2016-05-05]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=21mp-w2FU_0C&pg=PT60&dq=cognitive+linguistics&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=cognitive%20linguistics&f=false

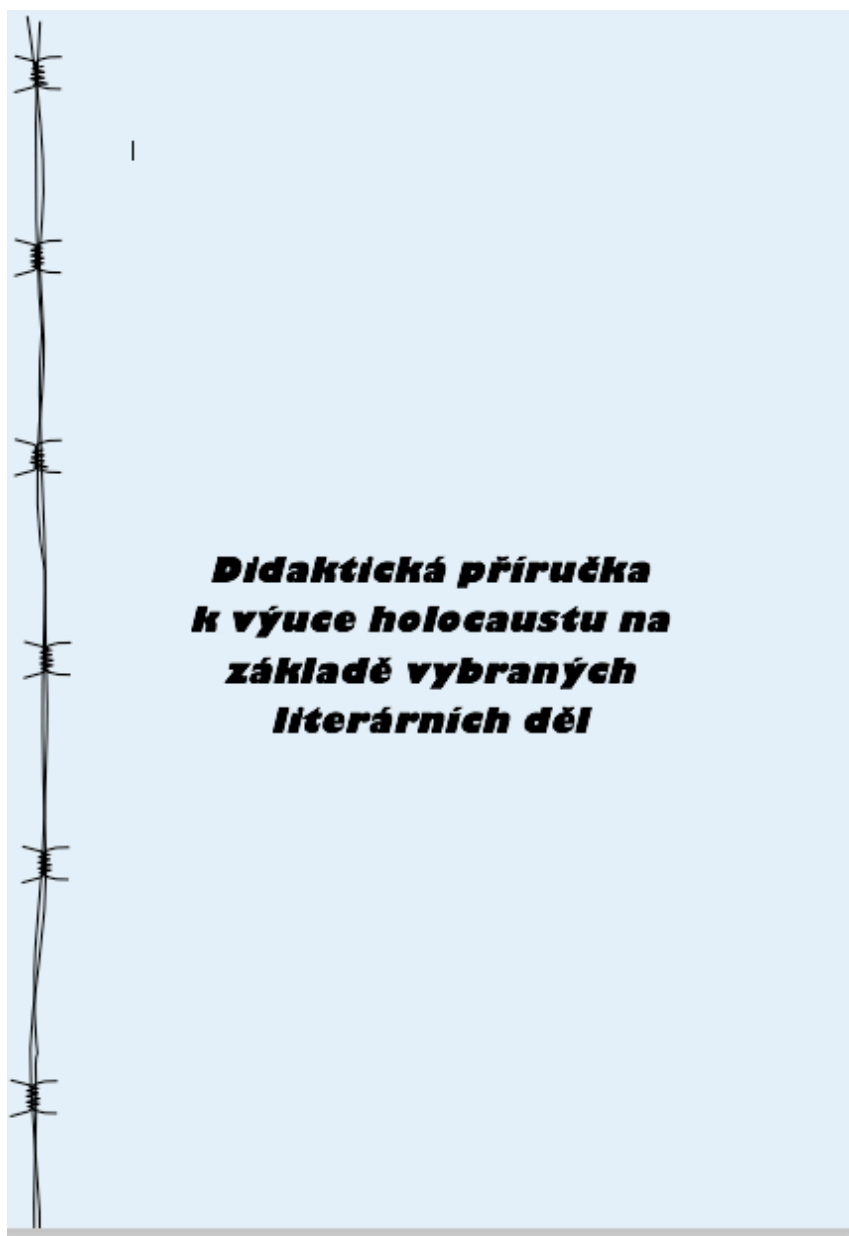
Audiovizuální zdroje

13. komnata Arnošta Lustiga – Česká televize. In: *Youtube*. [online] 16. 10. 2011 [cit. 04-29-2016] Kanál uživatele BrodeOne. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3YLM4gKFmJo>

Příloha č. 1

Titulní strana příručky

Romeo, Julie a tma

Romeo, Julie a tma

autor: Jan Ošetnářek

Jan Ošetnářek (1924 - 1979) nepatří mezi autory, pro které by problematika holocaustu byla centrem jejich literární tvorby. Zaměřoval se spíše na tematiku týkající se po válce nastavenému komunistickému režimu. Ve svých dílech klade důraz zejména na chování člověka a způsob, jakým je nucen čelit nastalým situacím. Ošetnářek se kromě psaní knih věnoval také práci v médiích – pracoval v Československém rozhlasu nebo na Barrandově ve filmových studiích.

Děj knihy

Hlavní hrdina Pavel zrovna napsal písemnou část maturitní zkoušky, když v páru potkal plačící dívku Ester. Dívku s kufrem a židovskou hvězdou, která nenastoupila do transportu, jenž ji měl odvézt do Terezína. Odhodlaný Pavel dívku zavede do domu, kde bydlí, a nabídne jí úkryt v malé místnosti vedle krejčovny, kde pracuje jeho otec. Mezi Pavlem a Ester se zrodí láska, navzdory válce plánují společnou budoucnost. Život mezi čtyřmi stěnami pováží neustálý strach. Ze strachu, že její úkryt bude odhalen, což by znamenalo smrt pro Pavla i celou jeho rodinu, Ester úkryt opouští a dává se na útek. Téměř ihned po opuštění úkrytu je zastřelena německými vojáky.

Ukázka

Snad nás nikdo neviděl, svažuje chlapec. Snad! Nerozsvěcovat! Potmě došel k oknu a na okamžik vpustil dovnitř čerstvý vzduch. Pak zavřel okenice a spustil voskovouj zatměňovací papír. Věděl si letmo, že je po levém okraji trochu natřčen, slabě jím prosvítalo. Bude ratno jej rychle spravit, zavažoval už po hákvičkolikání. Nabíral tlučího stolní lampy, stiskl. Slabá žárovka zaplávlva koměrku mdlým přívivem. Obrátil se na svou návštěvnic. Postávala doposed nekybně u dveří vedle svého kufříku, těkala oslepenýma očima po čtyřech holých stěnách a byla nesvá. Kde to jsem? Ptaly se temná oči. Proč jsi mě sem zavedl? Co ode mne chceš? Porozuměl jím.

Otázky

Jaká je souvislost mezi příběhem Pavla a Ester a mezi hlavními hrdiny dramatu Williama Shakespeara, Romeem a Julii, po nichž je román pojmenován?

Ester stála vedle kufříku, ve kterém měla své věci do koncentračního tábora. Co si s sebou židé mohli do táborů brát?

Pavel se bál, že je někdo viděl. Jaké by mělo pro něho a pro jeho rodinu odhalení, že někoho skrývají, důsledky?

Jak byste charakterizovali Pavla?

Samostatná práce

Ve městě, kde žijete, se pokuste najít pamětníky, kteří zažili druhou světovou válku. Udělejte s nimi rozhovor týkající se jejich vzpomínek na tuto období. Nejvhodnějším způsobem bude nechat je nejprve vyprávět, o čem budou oni sami číst, a poté pokládejte doplňující otázky. Pokud uvidíte, že jim prezentace některých vzpomínek není příjemná, nevyvíjejte na ně tlak. Alespoň jedna otázka by se měla týkat židovského obyvatelstva v jejich městě během druhé světové války. Z informací získaných během rozhovoru vytvořte vyprávění v a2 formě.

Pokuste se také najít někoho, kdo holocaust zažil, kdo byl v koncentračním táboře a po skončení války se vrátil. Zde rozhovor zaměřte zejména na vypořádávání se s následky doby strávené v táboře nebo v táborech.

Na střeše je Mendelssohn

Na střeše je Mendelssohn

autor: Jiří Weil

Jiří Weil (1900 - 1959) se narodil do židovské rodiny. Svazba s říjnskou manželkou a pomoc přátel v závěru mu pomohla vyhnout se transportu. Romány s židovskou tematikou tvořily těžiště jeho tvorby. Zmíným je román Život s bovdžou, kdy hlavní hrdina Josef Roubíček sejeve pasivně přežívá válku a před trápením se uzavírá do svých vzpomínek, nakonec je ovšem donucen jít a vydává se, stejně jako Weil, na nákantrní cestu do úterzu. Smutek ze strážní tůleka životě vyjádřil v elegii Začerpán za 77 297 obětí.

Děj knihy

Cechům Antonína Bečvářovi a Josefu Štarkovskému je zadán úkol shodit ze střechy Rudolfinu sochu hudebního skladatele Felixe Mendelssohna-Bartoldyho pro jeho židovský původ. Na pomoc si vezmou židovského obhánu, který by měl rozdíli mezi suchami rozpoznat, nakonec ovšem shodí sochu Richarda Wagnera, který je naopak představitel Třetí říše zhořšovin. Postupně se prostřednictvím knihy seznamujeme s osudy židovského obyvatelstva a obyvatelů protektorátu. Kniha končí tragicky - dvě malé židovské holčičky jsou ubity k smrti, statečně ovšem neprozradí jména těch, kteří je během války ukrývali.

Ukázka

„Jakpak se jmenuje ten žid?“ zeptal se Štarkovský (...). „Men - del - sohn.“ stábkoval Schlessinger. „A jo.“ řekl Bečvář. Chodili kolem balustrády pomalu a dívali se na podstavce. Ze tam žádné nápisů nejsou, věděli již hezky dávno, ale když si Schlessinger přál, aby se procházeli, proč by mu to neudělali k vůli. Bečvář hánil: „Panc šéf, žádné nápisů na podstavcích nejsou. Jak máme toho Mendelssohna poznat?“ Tohle byla pěkná mela. Nikdo mu nevyzvětlil, jak vypadá socha toho žida. A i kdyby mu vyvětlil, nebylo by to nic platné.

sochy vypadaly jedna jako druhá. Spolehli se, že budou nápisů na podstavcích, pomníky obyčejné nápisů mají. Pít se nikoho nemohl a nesměl. Jak vypadá socha Mendelssohna, to ví asi jen zastupující říšský protektor, asi Frank ne, natož Gleize nebo Koue, Heydrich to ví, protože je hudebník. Ale kdo by se ho odvážil zeptat?

Otázky

V ukázce je zmíněno jméno zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Jak zemřel a jaké byly důsledky jeho smrti?

Kdo byl Karl Hermann Frank?

Najděte alespoň jedno hudební dílo ebou zmiňovaných skladatelů - Mendelssohna a Richarda Wagnera.

Ti, co měli sochy svrhnout, nemohli rozeznat „sochu žida“. Vyhledejte příklady, jak byli židé za druhé světové války v rámci propagandy zobrazováni.

Samostatná práce

Připravte si prezentaci v PowerPointu o životě jakéhokoliv umělce židovského původu, který strávil alespoň část života na našem území. Podějte základní informace o umělcově životě, představte jeho nejvýznamnější díla a pokuste se najít odpověď na otázku, jestli se autorův židovský původ odrazil v jeho dílech. Kromě internetu použijte alespoň dva knižní zdroje.

Příloha č. 4

Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

autor: Arnošt Lustig

Arnošt Lustiga (1926 - 2011) můžeme považovat za nejnámějitějšího českého autora písičičko o holocaustu, který je navíc znám i ve světě. S holocaustem Lustiga její jeho osobní zkušenost - pocházel ze židovské rodiny a za války byl transportován nejprve do Teresína, poté do Osvětimi v Polsku, konce války se dočkal v německém koncentračním táboře Buchenwald. Holocaust přezil jeho starší sestra i matka, otec byl ale poslán do plynové komory. Po válce pracoval v médiích jako reportér, režisér a scénárista. V roce 1970 emigroval do Spojených států amerických, kde na vysokých školách vyučoval literaturu a kde získal dokonce profesorský titul. Mnoho jeho knih bylo zfilmováno, kromě Modlitby pro Kateřinu Horovitzovou mezi jeho významná díla patří Dita Saxová, Nemilovaná, Děmanty noci nebo trilogie **Colste**: Dívka z Antverp, Tango: Dívka z Hamburku a Leo: Dívka z **Lezawoldeu**.

Děj knihy

Kateřina Horovitzová je židovská dívka narozená v Polsku, kterou si pro její krásu a odhodlanost vybere obchodník Herman **Colben**, aby s ním a dalšími obchodníky opustila koncentrační tábor a emigrovala do Spojených států amerických. Za úbělem povolení k cestě do Ameriky bez pasu jsou Kateřina a **Colben** uddáni. Pak se vydávají na dlouhou cestu vlakem, kdy dojedou až k přístavu, kde na ně má čekat loď, nakonec se ovšem vrací zpátky do tábora. Během putování za vynádnou svobodou se nacistickému dlešojníkovi Bedřichu **Uraňosému**, který sloužit dopravčák, podaří získat od obchodníků všechny jejich peníze. Naděje Kateřiny a židovských obchodníků končí stejně rychle jako začaly. Celá akce se nakonec ukáže jako past, která měla sloužit jen k tomu, aby nacisté od obchodníků získali peníze. Nakonec jsou všichni včetně Kateřiny a **Colbena** posláni do plynové komory.

Ukázka

„*Matko, otče, všichni! Než odjedu, udělá všechno, abych vás měla vykoupat tak jako přátlem a ctít, jak je to všechno, co napsala, nedostatečné. Každé slovo bylo vyzkoušeno i jeho vlastním opakem, uloženým v jejím nitru. Bylo neuvěřitelné, že by měla odjet, jestliže se vešle rozpostráhal tábor. Dlešojník **Uraňoský** to sám pře zadržoval. Ale proč by se to nemohlo vyvíjet jednému člověku mezi stovka jinými, aby mnoho nespravedlností bylo vyzkoušeno jedinou spravedlností. Byla zbabělá, že chtěla odjet sama, anebo to bylo naopak? zla než naopak.*

Otázky

Proč bylo pro Kateřinu tak složité odjet?
Existovala pro židy v koncentračních táborech nějaká reálná možnost, jak být propuštěni?
Jaký význam má slovo *kráček*? Proč je pro ukázkou klíčové, že byl **Colben** bohatý muž?
Co byly plynové komory a proč k nahlnění strachu stačilo pouhé vyslovení tohoto slovního spojení?

Samostatná práce

Ve dvojicích se zamyslete nad konáním Kateřiny a vyjádřete na něho svůj názor, který poté sepište. Kdýbyste byli na jejím místě, jak byste se zachovali vy? Odsuzujete Kateřinu, nebo naopak její chování chápete?

Příloha č. 5

Smrt krásných srnců

Smrt krásných srnců

autor: Ota Pavel

Ota Pavel (1930 - 1973) byl synem širšíké matky a židovského obchodníka Leo Pogora – příjmení Pogor, si po válce změnil na jeho pošetilou verzi Pavel. S rodinou vystěhoval v Bulštrádě, odkud byli jeho dva starší bratři i otec posláni do koncentračního tábora, válku naštěstí všichni tři přežili. Židovský původ, okolí středoběské řeky Berounky a záliba v rybaření se odrážely i v jeho díle. Ota Pavel pracoval také jako sportovní redaktor, z jeho pera vzniklo několik románů se sportovní tematikou.

Děj knihy

Smrt krásných srnců je soubor sedmi povídek, které vycházejí ze života Oty Pavla. První příběh začíná ještě před válkou, poté se přes události druhé světové války přeneseme až do období poválečného. Děj se odehrává ve středních Čechách, zejména v Bulštrádě a v Praze, významnou roli hraje také řeka Berounka. Hlavní hrdinou je Leo Pogor, který byl ve skutečnosti otcem Oty Pavla. Přestože měl určité záporné vlastnosti, rodina pro něho vždy byla na prvním místě. Rodina, demov, příroda a snaha o užití si života jsou hlavními motivy děla a zároveň důvodem, díky kterému rodina přežila válku.

Ukázka (z povídky Kapří pro Wehrmacht)

Tatínka řídně před vánočním povolali do koncentračního tábora. Mám se tehdy už dost špatně vedlo, maminka nařikala, že mi nebude moct dát nic s sebou. Tatínek dva dny před odjezdem prokazoval smůlu před barákem. Tehdy jsme dřívější nějaký dané židovský obec a čekali jsme z něj obce návštěvu. Před domem zastavilo auto a z něho vylezli tři civilní páni, a ten první kneď spustil: „Podívejte se na ten záruk, žid něco dělá.“ A tatínek na to: „Za to

vy se flákáte.“ A ten pán: „Za koho nás máte?“ Tatínek si je prohlídl, jeden vyhlížel moc židovský, a tak usoudil: „Vypadáte jak celá židovská obec dohromady.“ Ten pán zas usoudil, že je toho dost, vytáhl odznak a řekl: „Jděte, gestapo.“ Tak tedy gestapo – pomyslel si tatínek a pronel nahlas: „No servas káso.“ Těm gestapákům se nějak zalíbilo, protože jeden z nich s knírkem, řekl: „Nejste zřejmě posera, a tak pojďte a sbláďte nám ty schované pušky a kulometry.“ A pak nám prohlídli barák odzadu až nahoru. V pokoji zůstali překvapeně stát, spatřili v židovské domácnosti vánoční stromček a ten s knírkem se dokonce trstínka usmál na maminku.

Otázky

Matka Oty Pavla byla Arijka. Co to znamená?

Co byla židovská obec a k čemu sloužila?

Proč se důstojník gestapa domníval, že jsou v domácnosti Pogorových schované pušky a kulometry?

Z jakého důvodu zůstali důstojníci gestapa překvapeni, když uviděli vánoční stromček?

V textu najděte nespisovné výrazy. Jakou mají v textu funkci?

V ukázce se objevuje slovo vánoce s malým v. Proč se toto slovo v tomto konkrétním textu nepíše s velkým počátečním písmenem?

Samostatná práce

Seznámili jste se se způsobem, jak vyznačovali židovského náhožensví trvá období křesťanských Vánoce. Nyní porovnejte Vánoce z chanzuku, na základě zjištěných informací se pokuste vyznačit jejich klady a zápory.

Vajíčko

Vajíčko

autor: Ludvík **Aškenazy**

Ludvík Aškenazy (1921 - 1986) je spisovatel česko-židovského původu, který před transporty unikl až do Kazachstánu. Po skončení války působil jako rozhlasový reportér, díky svému povolení se mu podařilo navštívit spoustu cizích zemí. Jednou z nich byla i Itálie, kam později emigroval a kde i zemřel. Psal hlavně literaturu pro děti, z této části jeho tvorby je asi nejznámější román Putování za švestkovou vlnu.

Děj knihy

Povídkový soubor Vajíčko je tvořen třinácti povídkami z válečného a poúnorového období a dvacíti povídkami líčícími autorovy zážitky z cest. Přesobě se válečné povídky dočítají válečného tématu, Aškenazy na vše nahlíží s humorem, což vede při čtení k úsměvu. Povídka Vajíčko se týká obtížné situace vysokoškolských studentů během války. Hlavní hrdina je studentem vysoké školy, který si rád užívá života a rád si dělá legraci z ostatních. Jednou z obětí jeho vtipu je i pan Kohoutek, kterému student každý pátek volá a ptá se ho, jestli je doma slepička a jestli mu snesla vajíčko. Tyto telefonáty jsou válkou a posláním studenta do koncentračního tábora přerušeny, po válce se ale vše včetně telefonátů zrušit snad opět vrací do starých kolejí.

Ukázka

Student žil, a tudíž stárl. Uspěšně proklouzl pubertou, dozríváním a nakonec obouškovou dospělostí i smatrkulací na fakultě. Hlas se mu ustálil v syjý baryton, dokonce okouzlující. Každé ráno se hořil. Svět, který s ním částečně počítal pro neznámé cíle, pokračoval ve svém nezávislém vývoji. Spadly na něj první bomby, to bylo v Polsku. Pak přišel 17. listopad 1939 a pan Kohoutek čekal v pátek ve tři hodiny marně. Stručně řečeno, z koncentráku se nedalo

telefonovat. Tak se ten mladý muž alepoň v tomhle směru polepšil. Co se s ním všechno stalo, to je jiná povídka anebo román. Trošku měl štěstí, kapánek se v tom naučil chodit, a vůbec, byl to takový neřád. Přičil to. A když se vrátil do Prahy, bylo to jedenáctého května, pátek...

Otázky

Co značí větu *Spadly na něj [na svět] první bomby, ...?*

Jakou roli hrál 17. listopad 1939 v životě vysokoškolských studentů? Kdo byl Jan Opletal?

Jaký je význam cizích slov *smatrkulace* a *baryton*?

Samostatná práce

15. listopadu 1939 se pohrěb Jana Opletala proměnil v demonstraci vysokoškolských studentů. Zamyslete se nad tím, jak byste jako studenti 2. stupně základní školy vnímali zážitek konfliktu takových rozměrů, jakých dosáhla druhá světová válka.